

Retoričko-kritička analiza Poslanice Galaćanima

Rajić, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:937774>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

**SVEUČILIŠTE J. J. STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU**

**Retoričko-kritička analiza Poslanice Galaćanima
diplomski rad**

Mentor:

doc. dr. sc. Ivica Čatić

Student:

Marko Rajić

Đakovo, 2016

Retoričko-kritička analiza poslanice Galaćanima

Sažetak

Ovaj rad analizira Pavlovu poslanicu Galaćanima po principima retoričkog kriticizma. Ovakav pristup biblijskim tekstovima postao je prominentan u posljednjih četrdesetak godina. Rani zagovornici ove metode djelovali su pod pretpostavkom da je Pavao pisao u skladu sa tada poznatim retoričkim priručnicima. U tom smislu, prvi dio rada propituje odnos Pavlovih poslanica i antičke retorike i literarnog svijeta. Također istražuje mogućnost prihvatanja šireg koncepta retorike kojeg pruža moderno proučavanje te discipline. Prvi dio rada zaključuju pitanje odnosa retorike i epistolografije, kao i pitanje raspodjele retoričkog čina i njegove primjene na Poslanicu Galaćanima. Drugi dio rada sadrži analizu glavnih retoričkih elemenata Poslanice Galaćanima.

Ključne riječi: Poslanica Galaćanima, retorika, retorički kriticizam,

Rhetorical-critical analysis of the Epistle to the Galatians

Summary

This paper analyses Paul's epistle to the Galatians according to the principles of rhetorical criticism. This approach to biblical text rose to prominence in the last four decades. Early adherents of this method worked under the assumption that Paul wrote in conformity with then known manuals of rhetoric. The first part of this paper questions the relationship between Paul's epistles and ancient rhetoric and literary world. It also analyses the possibility of accepting a broader understanding of rhetoric offered by modern research in the discipline. The first part is concluded by the question of the relationship between rhetoric and greco-roman epistolography and the question of dividing the rhetorical act and its application to the epistle to the Galatians. The second part contains the analysis of the main rhetorical elements of the epistle to the Galatians.

Keywords: epistle to the Galatians, rhetoric, rhetorical criticism

Uvod

U posljednja četiri desetljeća javlja se velik interes za retoriku kao sredstvo analize biblijskih tekstova, naročito Pavlovih poslanica. Najveći poticaj za razvoj ovog retoričko-kritičkog istraživanja dali su njemački bibličar H. D. Betz i američki klasični filolog G. Kennedy, koji su svoj rad temeljili na antičkim retoričkim manualima. Ovaj diplomski rad bavi se Poslanicom Galaćanima i implikacijama retoričke metode za njezino tumačenje. Polazeći od pretpostavke kako je nastala između 49. i 58. godine, tumači su joj tradicionalno pripisivali snažan polemički ton, ali i izuzetan emocionalni naboj i impulzivnost. Radom kojeg započinjemo želimo istražiti doprinos retoričko-kritičke metode razumijevanju konteksta, strukture argumentacije i poruke Poslanice Galaćanima.

Prvi dio rada posvećen je metodi retoričkog kriticizma. Pojam retorike kroz povijest je dobio mnoštvo značenja i definicija. Iz te mnogostrukosti značenja proizlazi pitanje u kojem smislu te riječi se određeni pristup biblijskom tekstu zove retoričkim. U potrazi za odgovorom prvo valja istražiti odnos Pavlovih poslanica i antičke retorike u strogom smislu riječi, to jest tezu o njihovoj komplementarnosti od koje su polazili autori poput Betza. Iz razjašnjavanja naravi tog odnosa jasnije će se vidjeti ima li potrebe (i u kojem obliku) proširiti shvaćanje pojma retorike i retoričkog kriticizma. Također treba vidjeti postoji li konsenzus stručnjaka o definiciji ovog pristupa i temeljenim načelima njegova provođenja.

Zatim se posvećujemo odnosu između retorike i epistolografije. Taj odnos je važan jer pomaže u shvaćanju mjesta Pavlovih poslanica u širem kontekstu grčko-rimskog literarnog i komunikacijskog svijeta. Kao i kod pitanja retorike, i ovdje se polazi od klasičnih manualske definicije prema njihovom eventualnom širenju.

Pregled metodoloških tema zaključuje pitanje raspodjele retoričkog čina, nakon kojeg se donosi raspored po kojem će se obrađivati Poslanica Galaćanima.

U drugom, glavnom, dijelu rada pristupa se analizi Poslanice Galaćanima po shemi koja je utvrđena pri govoru o raspodjeli retoričkog čina. Na mjestima gdje se za to ukaže potreba donose se pojašnjenja o naravi pojedinih retoričkih cjelina i razilaženja autora oko njihove demarkacije. Na takvim mjestima uglavnom se polazi od Betzova

stajališta kao „oca“ modernog retoričkog kriticizma prema autorima koji modificiraju ili osporavaju njegove ideje.

Svaka analiza nekog iole opširnijeg i sadržajno bogatog djela lako može prerasti u veoma zahtjevan posao koji teži nadrasti prvotno zamišljene okvire rada, a isti je slučaj i sa retoričkom analizom Poslanice Galaćanima. Zato je u ovom radu nemoguće obraditi brojna moguća čitanja neke retoričke figure ili cjeline, kao niti detaljno prikazati sve stavove autora o određenom problemu. Umjesto ovakvih pretenzija, ovim diplomskim radom želimo prikazati najvažnije retoričke osobitosti Poslanice Galaćanima koje pomažu u produbljenu razumijevanja njezinog konteksta i teološke poruke.

1. Retoričko-kritički pristup biblijskom tekstu

1.1. Od antičke retorike do retoričkog kriticizma

U posljednja tri desetljeća pojačan je interes za retoričko-kritičke pristupe biblijskom tekstu. Ova tendencija pokazuje sve veću svijest o potrebi nadopunjavanja pogleda koje historijski kriticizam pruža na biblijski tekst. Ipak, retorički kriticizam ne bi se trebao shvaćati kao potpuni odmak od interesa kojega je povijesni kriticizam imao za stvarnosti u „pozadini teksta“ (poput autora i povijesnih događaja). Jedno od definirajućih svojstava ovog pristupa je nastojanje da se povežu autor, diskurs i čitatelj.¹ Retorički kriticizam primjenjuje se na Novi zavjet, naročito na Pavlove poslanice od sredine sedamdesetih godina. U posljednjih nekoliko desetljeća izašao je niz retoričkih studija, budući da je ovaj pristup prihvaćen od sve više tumača i u međuvremenu primijenjen na cijeli spektar novozavjetne literature.²

Retorika, prvi i najteži termin za definirati, gubi preciznost zbog širokog spektra značenja i duge povijesti njezina tumačenja.³ Riječi „retorika“ ili „retorički“ koriste se za imenovanje širokog spektra fenomena, uključujući govorništvo, dijelove govora, stratešku uporabu jezika... Autori djela *A Companion to Greek Rhetoric* kažu da retorika označava „mnoštvo načina bivanja i nastupanja u svijetu“.⁴ Ako se ne ograniči smisao pojma „retorika“, postoji mogućnost da se shvati toliko općenito i univerzalno da postane besmislen.⁵ Danas se iz klasičnog i suvremenog proučavanja može iščitati niz načina njegove uporabe. Opseg proučavanja dodatno se proširuje ako se tekstovima koji sebe izričito identificiraju kao dio retoričke tradicije dodaju i oni za koje se smatra kako implicitno sudjeluju u toj tradiciji. Tada, kada se imenica „retorika“ pretvori u pridjev „retorički“ i počne promatrati kao određena perspektiva, razni izričiti i implicitni

¹ Usp. K. MOLLER, *Rhetorical Criticism*, u: K.VANHOOZER (ur.), *Dictionary for Theological Interpretation of the Bible*, Baker Publishing, Grand Rapids, 2005., str. 689.

² Usp. *Isto*, str. 691.

³ Usp. P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004., str. 7.

⁴ T. PULASKOS, *Modern Interpretations of Classical Greek Rhetori*, u: I.WORTHINGTON (ur.), *A Companion to Greek Rhetoric*, Blackwell, Oxford, 2007. str. .

⁵ Usp. J. HAMM; E. SCHIAPPA, *Rhetorical Questions*, u: I.WORTHINGTON (ur.), *A Companion to Greek Rhetoric*, str. 3.

smislovi riječi „retorika“ mogu opisati gotovo bilo što⁶. Ipak, sve antičke definicije pokazuju da su antički retoričari svoju disciplinu shvaćali usko. Ona nije obuhvaćala sve oblike javne komunikacije, nego ono što se moglo čuti na sudu i političkom skupu.⁷ Retorički kritičari ne smiju zanemariti ni činjenicu da je, po Corbettu, retorika izvorno zamišljena kao umijeće sinteze, izgradnje i komponiranja. Za ljude antike, retorika je sredstvo stvaranja, a ne analize.⁸

Gledano iz moderne perspektive, govorništvo proizašlo iz manualske retorike samo je podsekcija grčko-rimske retorike u cjelini. Ovo proizlazi iz činjenice postojanja i drugih načina javnog obraćanja u helenističkom razdoblju.⁹ To se povremeno priznavalo i u novozavjetnim studijama. F.W. Hughes kaže kako je lako doći do krivog zaključka da je grčko-rimska retorika jedinstven, usko povezan sustav. Svatko tko pokušava sistematizirati retoriku riskira da ju prikaže unificiranije i uniformiranije nego što je bila u stvarnosti.¹⁰

Wilder je utvrdio kako su se književna djela ranog kršćanstva razlikovala od onih koja su nastala u antičkom poganskom svijetu, te da za njih tradicionalne klasicističke kategorije nisu prikladna mjerila.¹¹ On smješta novozavjetne tekstove izvan sfere grčko-rimske retorike, barem u terminima literarne razine, publike i žanra. Istovremeno ispravno uviđa da kršćanstvo posjeduje vlastiti kod komunikacije, vrijednosne strukture i pogled na svijet koji su često u antitezi s grčko-rimskom oratorijem. Ipak, to ne znači da kršćanska komunikacija nije posjedovala retorički idiom.¹²

⁶ Usp. J. HAMM; E. SCHIAPPA, *Rhetorical Questions*, u: I.WORTHINGTON (ur.), *A Companion to Greek Rhetoric*, str. 5.

⁷ Usp. P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 14.

⁸ Usp. E. CORBETT, *Classical Rhetoric for the Modern Student*, 1990. str. 30., prema P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 22.

⁹ Usp. P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 21.

¹⁰ Usp. F. HUGHES, *Early Christian Rhetoric and 2 Thessalonians*, 1988., str. 274., prema P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 40.

¹¹ Usp. A. WILDER, *Early Christian Rhetoric: The Language of the Gospel*, 1971., str. 25, prema P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 50.

¹² Usp. P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 52.

Ovo dovodi do zaključka da jedan manualski retorički žanr ne može opisati cjelinu poslanice. Javljaju se dva pitanja: nije li Pavao pod utjecajem drugog modela osim antičkog govorništva, i treba li poslanicu čitati kao cjelovit tekst neovisno o provenijenciji? To jest, bi li sinkronično čitanje koje nastoji otkriti temelje argumenata poslanice koristeći univerzalniji kanon retorike ponudilo više čitatelju. Kern na oba pitanja odgovara potvrdno.¹³ To znači da pojedini autori nameću manualske kategorije na tekst koji je plod drugih vrsta retorike. Kern smatra da su jedina čitanja koja tako mogu nastati nužno izobličena i anakronistička.¹⁴

Gore istaknute činjenice koje se moraju uzeti u obzir pri razmatranju pojma „retorike“ nužno ostavljaju posljedice na impostiranje metode njezina istraživanja u konkretnom biblijskom tekstu.

Retoričko-kritička metoda, stoga, više je od puke stilističke analize, socijalnih opisa ili povijesnih rekonstrukcija. Iz raznolikosti shvaćanja pojma „retorika“ i njezina opsega proizašle su i razne definicije retoričko-kritičkog pristupa. Prema E. Cornelius, gotovo sve definicije ove metode slažu se da je njezin temeljni cilj „*određivanje komunikacijskih funkcija teksta i evaluacija njegovog vjerojatnog učinka.*“¹⁵

Sam postupak retoričko-kritičke analize Kennedy je podijelio u šest koraka:

1. Određivanje retoričke cjeline koja je predmet proučavanja.
2. Definiranje retoričke situacije te cjeline.
3. Određivanje glavnog retoričkog problema prisutnog na početku diskursa.
4. Određivanje vrste govorništva kojoj retorička cjelina pripada.
5. Analiza rasporeda materijala s obzirom na njegove subsekcije i argumentativnog učinka njegovih dijelova i stilskih sredstava.

¹³ Usp. P. KERN, *Rhetoric and Galatians*. 161.

¹⁴ Usp. *Isto*, str. 20.

¹⁵ Usp. E. CORNELIUS, *Rhetorical Criticism and the Hermeneutics of the New Testament*, u: *In die Skriflig*, 34 (2000.) II., str. 258.

6. Zaključivanje procesa analize vrednujući uspješnost odgovora na retoričku situaciju i moguće implikacije za govornika i publiku.¹⁶

1.2. Odnos retorike i epistolografije

Antička pisma su važan izvor za retoričko-kritičku analizu Pavlovih poslanica. U antici se epistolografija nije smatrala dijelom manualske retorike, te je kao disciplina postala značajna tek u srednjem vijeku. Čak je i onda ostala prvenstveno alat za sintezu i kompoziciju, s ograničenom analitičkom primjenom.¹⁷ U antičkom svijetu retorika i epistolarna teorija nisu bile integrirane, te se problemi sastavljanja pisama nisu sustavno obrađivali. Epistolarne konvencije su se zasigurno povremeno preklapale sa retoričkima, ali ne mnogo više od onoga što bi se smatralo neizbježnim.¹⁸ Istovremeno, ljudi antike razlikovali su više vrsta pisama: prijateljska i intimna pisma, epistolarne rasprave i traktate, pismena obraćanja nosiocima vlasti ili određenoj društvenoj skupini itd.¹⁹ Kod Pavla uočavamo miješanje tih vrsta iz kojeg nastaje specifičan epistolarni žanr: kršćanska poslanica. Pavao u jednom pismu istovremeno izražava svoju bliskost i želju za osobnim susretom, naviješta istinu evanđelja te argumentima pobija tvrdnje svojih protivnika i zablude svojih čitatelja.

U novijoj povijesti istraživanja novozavjetnih poslanica postoje tri pristupa odnosu retorike i epistolografije:

- Jedna skupina autora usredotočena je na epistolografske kategorije
- Drugi koriste pristup koji naglašava retoriku
- Ostali nastoje koristiti retoriku i epistolografiju u jednakom stupnju.

¹⁶ Usp. G.A. KENNEDY, *New Testament Interpretation through Rhetorical Criticism*, 1984., str. 10., prema W. RUSSELL, *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2*, u: *Bibliotheca Sacra*, 150 (1993.) IV, str. 416.

¹⁷ Usp. P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 30.

¹⁸ Usp. *Isto*, str. 31.

¹⁹ Usp. H. KLAUCK, *Ancient Letters and the New Testament*, Baylor University Press, Waco, 2006., str. 185.-187.

Iz ove raznolikosti pristupa E. Cornelius zaključuje kako se ni na ovom području shvaćanje retorike i epistolografije ne smije ograničiti na klasične definicije, nego treba raditi sa širom perspektivom koju pruža moderno istraživanje.²⁰

1.3. Raspodjela retoričkog čina i njezina primjena na Poslanicu Galaćanima

Pitanje podjele retoričkog čina vrlo je složeno i teško je sažeto prikazati njegov razvoj od antike do danas. Razni teoretičari predlažu različit broj dijelova govora, od dva do sedam i više zbog raznih podsekcija. Neki kao normu uzimaju četiri, a neki pet ili šest. *Rhetorica ad Herenium* navodi da govor sadržava ovih šest dijelova:

1. Uvod (*prooimion; exordium*)
2. Naracija (*prothesis; narratio*)
3. Raspodjela (*divisio, propositio* ili *partitio*)
4. Dokazivanje (*pistis; confirmatio* ili *probatio*)
5. Osporavanje (*confutatio; reprehensio*)
6. Zaključak (*epilogus; conclusio* ili *peroratio*).²¹

Većina autora koja se bavi retoričko-kritičkom analizom novozavjetnih tekstova služe se varijantama ove klasične podjele retoričkog čina.²²

Detaljna obrada ovog problema i njegove praktične primjene izlazi izvan opsega ovog rada te se zadržavamo na samo nekoliko primjedbi. Iz svega što je dosad rečeno o naravi retorike jasno je da treba izbjegavati svaki pokušaj uklapanja cjeline poslanice u neki specifični manualski sustav. Premda neki njezini dijelovi odgovaraju manualskim definicijama, drugi se samo po analogiji mogu zvati terminima iz manuala. Za takve dijelove u ovom radu rabimo alternativne termine. Tako se, po Meynetu, umjesto termina *narratio*, *probatio* i *exortatio*, koriste pojmovi narativne, demonstrativne i

²⁰ Usp. E. CORNELIUS, *Rhetorical Criticism and the Hermeneutics of the New Testament*, str. 256.

²¹ Usp. R. LANHAM, *A Handlist of Rhetorical Terms*, University of California Press, Berkley, 1991., str. 171.

²² Usp. P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 107-108.

parenetske sekcije.²³ Ključ za demarkaciju između ovih sekcija je promjena u prevladavajućem retoričkom „žanru“ (pripovijedanje, dokazivanje, etički nagovor). Svaka od tih sekcija ima svoje podcjeline (narativne epizode, argumenti, specifični moralni problemi). Ovakav pristup promatra poslanicu prvenstveno kao samostalnu i originalnu retoričku i literarnu cjelinu, a ne kao primjenu nekog postojećeg retoričkog modela.

U tom smislu, ovaj diplomski rad Poslanicu Galaćanima obrađuje u ovom rasporedu:

1,1-5 Epistolarni preskript

1,6-10 *Exordium*

1,11 - 2,14 Narativna sekcija poslanice

1,11-24 Pavlov život u židovstvu i početak apostolskog djelovanja

2,1-10 Jeruzalemska epizoda naracije

2,11-14 Antiohijska epizoda naracije

2,15 - 4,31 Demonstrativna sekcija poslanice

2,15-21 *Propositio*

3,1-18 Soteriološka nemoć Zakona i narav Božjih obećanja

3,19-4,11 Temporalna i etnička funkcija Zakona u povijesti spasenja

4,12-20 Emotivna digresija

4,21-31 Alegorija Sara/Hagara

5,1 - 6,10 Parenetska sekcija poslanice

5,1-12 Nagovor protiv obrezanja

5,13-24 Nagovor na život po Duhu

6,1-9 Neke praktične implikacije života po Duhu

²³ Usp. R. MEYNET, *Treatise on Biblical Rhetoric*, Brill, Boston, 2012. ,str. 53.

6,11-18 Pavlov vlastoručni zaključak

Razilaženja autora o demarkaciji pojedinih cjelina i njihovoj retoričkoj naravi bit će naznačena pri njihovoj obradi.

2. Retoričko kritička analiza Poslanice Galaćanima

2.1. Epistolarni preskript (Gal 1,1-5)

Tradicionalno, antičko pismo sadržavalo je tri elementa u svom prologu: *superscriptio* (pošiljatelj pisma, 1,1-2a), *adscriptio* (primatelj pisma, 1,2b) i *salutatio* (pozdrav, 1,3-5). U uvodnim pozdravima svojih poslanica Pavao obično slijedi navedenu shemu, ali redovito pošiljatelja i primatelja opisuje preciznijim terminima. Također mijenja uobičajeni pozdrav χάρις u χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. S druge strane, Pavao nikad ne koristi nepromjenjivu šablonu za otvaranje poslanica nego ju prilagođava pojedinim prilikama, što je slučaj i u ovoj poslanici.²⁴

Kao i u ostalim poslanicama Pavao se identificira osobnim imenom (Παῦλος) i titulom (ἀπόστολος). Svojoj tituli Pavao ovdje pridodaje da ona dolazi „ne od ljudi ni po kojem čovjeku, nego po Isusu Kristu i Bogu Ocu koji ga uskrisi od mrtvih.“ To čitatelju odmah daje do znanja da će izvor i vjerodostojnost njegovog apostolstva biti važno pitanje. To je zaista tako, naročito u narativnom dijelu poslanice.²⁵ Po svom običaju, Pavao spominje i supošiljatelje. Za razliku od drugih poslanica, ovdje ne spominje nikoga poimence. Umjesto toga, kao supošiljatelje navodi „svu braću koja su sa mnom“. Retorička funkcija ovih riječi je stvoriti sliku grupe ljudi koja stoji uz Pavla, podržava ga i potvrđuje sadržaj poslanice.²⁶ Prvi dio *salutatio* je tipično pavlovski (1,3), te inkorporira tradicionalne grčke i hebrejske elemente u specifično kršćanski pozdrav. Elementi kojima Pavao proširuje pozdrav uvijek su srž poruke koju naviješta u pojedinoj poslanici. U ovom slučaju naglašava kako je, po volji Oca Nebeskoga, Kristova otkupiteljska smrt temelj iskupljenja iz sadašnjeg opakog svijeta. Doksološki zaključak pozdrava (1,5) je apel čitateljima neka prihvate Pavlova stajališta jer su ona u

²⁴ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, doktorska teza na sveučilištu Free State, Bloemfontain, 2004. str. 40.

²⁵ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, URL:<http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (preuzeto 27. 02. 2014.)

²⁶ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 43.

skladu s onim što sve kršćanske zajednice ispovijedaju i slave u svojim bogoslužjima. Time Pavao pokazuje da nije osoba koja izvrće objavljenu istinu.²⁷

2.2. *Exordium* (Gal 1,6-10)

Glavna svrha antičkog *exordiuma* je osiguravanje pažnje publike, no Pavao ovdje čini i više od toga. On diskreditira svoje protivnike služeći se govorničkim terminima i izražava svoje razočaranje u Galaćane zbog njihova prijelaza na protivničku stranu.²⁸ Većina egzegeta odmah ističe izostanak uvodne doksologije. Za Pavla ona nikad nije sama sebi svrhom, nego je integralni dio poslanice koji najavljuje teme i ton rasprave. Izostanak takve doksologije u ovoj poslanici je smjesta uočljiv i vjerojatno je znak prijekora.²⁹

Umjesto doksologije, šesti redak donosi ironično izricanje *cause* praćeno čuđenjem što su Pavlovi čitatelji tako brzo napustili njegov nauk.³⁰ Ovo izražavanje čuđenja J.L. White prepoznao je kao epistolarnu konvenciju čija je svrha kuđenje čitatelja i mjesto joj je na samom početku tijela pisma. Papirusi otkrivaju da na tom mjestu pošiljatelj ili zahvaljuje božanstvu na dobročinstvu, ili izražava čuđenje zbog nečega što je primatelj učinio. Brojni primjeri pokazuju kako je to čuđenje ustvari ironično i kako za svrhu ima kuđenje čitatelja zbog nekog propusta.³¹ Pavlov prijekor Galaćanima je vrlo oštar: čudi se što su Galaćani tako brzo postali „otpadnici“. Istovremeno im u prijekoru očituje pravu narav njihovog čina: Galaćani su napustili „onoga koji ih je pozvao“. Ova fraza se može dvosmisleno tumačiti. U pravilu, Pavao ovim izrazom misli na Boga, ali bi mogao misliti i na sebe jer postoji bliska veza

²⁷ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, URL:<http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (preuzeto 27. 02. 2014.)

²⁸ Usp. H.D. BETZ, *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, str. 362.

²⁹ Usp. P. T. O'BRIEN, *Introductory Thanksgivings in the Letters of Paul*, 1977., str. 261-263., prema D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 46.

³⁰ Usp. W. RUSSELL, *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2*, str. 419.

³¹ Usp. J.L. WHITE, *Body of the Greek Letter*, 1972., str. 33.-36., prema P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 95.

između njegovog navještaja i Božjeg poziva Galaćanima. Schiller kaže da su, iz perspektive Galaćana, Božji poziv i Pavlova kerigma u biti jedno te isto.³²

U 1,6-7 Pavao skreće pozornost Galaćana na svoje protivnike i njegova retorička strategija od kuđenja prelazi u diskreditaciju. Diskreditiranje protivnika je raširen fenomen u ranokršćanskoj epistolografiji mediteranskog područja. U ovom slučaju Pavao diskreditaciju postiže na slijedeće načine:

- Poruci svojih protivnika osporava status evanđelja: εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο (1,6-7a). Iako njihovu poruku isprva naziva evanđeljem, Pavao se smjesta ispravlja. Time želi prenijeti misao kako je evanđelje njegovih protivnika evanđelje druge vrste, različito od istinskog. Zato se niti ne smije smatrati evanđeljem.

- Umjesto imenovanja svojih protivnika, Pavao ih spominje samo kao τινές (1,7). To je bila uobičajena praksa u antici. Cilj je ostaviti dojam da su neistomišljenici malobrojni i beznačajni, a imena im nisu niti vrijedna spomena.

- Pavao bira riječi sa vrlo negativnim konotacijama. Optužuje svoje protivnike za uznemiravanje Galaćana i mijenjanje evanđelja. Ključni termini poput ταρασσοντες i μεταστρέψαι (1,7) preuzeti su iz političkog rječnika, a naročito su vezani uz pitanje zajednice i lojalnosti. Pavao ovakvim izborom riječi apelira na jedinstvo koje je istinsko evanđelje stvorilo među Galaćanima, a kojemu sada prijete nazovi-evanđelje nekih prevratnika.³³

Nakon što je prekorio Galaćane i diskreditirao svoje protivnike, Pavao u 1,8 tvrdi kako su Galaćani od njega primili jedino istinsko evanđelje i izriče prokletstvo na svakoga tko bi se usudio naviještati nešto njemu suprotno. Time Pavao stvara antitezu između sebe, apostola Isusa Krista, i svojih protivnika, uznemiravača kojima prijete prokletstvo.³⁴ Izricanje prokletstva jedno je od najučinkovitijih antičkih retoričkih sredstava. Dvostruko prokletstvo koje Pavao izriče u redcima 9-10 vrlo je pažljivo strukturirano.³⁵ Betz smatra kako način na koji Pavao izriče prokletstvo ukazuje kako

³² Usp. H. SCHILLER, *Der Brief an die Galater*, 1971., str. 38., prema D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 47.

³³ Usp. W. RUSSELL, *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2*, str. 419.

³⁴ Usp. *Isto*, 420

³⁵ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str., 49.

samo ponavlja prokletstvo izrečeno nekom ranijom prilikom.³⁶ Pavao vrlo učinkovito koristi dvostruko prokletstvo i tako postiže nekoliko ciljeva. Kao prvo, nastavlja diskreditaciju svojih protivnika započetu u prethodnom retku. Drugo, neizravno za sebe tvrdi božanski autoritet osobe ovlaštene proglašavati prokletstva. Prokletstvo istovremeno služi i kao neizravno upozorenje Galaćanima. Iako je izrečeno tako da se odnosi na one koji propovijedaju „evanđelje koje to nije“, njegov domet je širi. Ako Galaćani pristanu uz poruku Pavlovih suparnika, biti će dionici njihove propasti. Konačno, uključujući i sebe pod prokletstvo Pavao prenosi misao da nijedan čovjek sam po sebi ne može određivati kriterij istinitosti evanđelja. Evanđelje je važnije od svakog čovjeka, pa i od samog Pavla. Ono ima vlastitu egzistenciju i neovisno je o bilo kojem ljudskom autoritetu.³⁷

Adams smatra kako Pavao desetim retkom najavljuje početak svoje autobiografske pripovijesti. U njemu pomiče fokus sa povijesti Galaćana na vlastitu povijest, kojom želi dokazati tvrdnju kako je proklet onaj koji naviješta evanđelje drugačije od onoga kojeg su Galaćani primili.³⁸ Distinkcija ljudi i Krista odmah na početku slijedeće sekcije (1,11) dozvat će u sjećanje Pavlov uvod u kojem je zaniijekao da njegovo apostolstvo dolazi „od ljudi“ ili „po nekom čovjeku“, nego „po Isusu Kristu i Bogu Ocu koji ga uskrisi od mrtvih“ (1,1). Ovu podjelu između ljudskog i božanskog autoriteta Pavao sada preslikava na kronologiju svoga života. Deseti redak opisao je promjenu koja se dogodila u Pavlovom životu. On je sada sluga Kristov upravo zato što njegovo evanđelje nije „po nekom čovjeku“.³⁹

2.3. Narativna sekcija poslanice (Gal 1,11 - 2,14)

Betzova analiza narativnog dijela poslanice oslanja se na elemente klasičnog antičkog *narratia*, čija je svrha prezentirati činjenice koje se tiču slučaja kako bi se

³⁶ Usp. H.D. BETZ, *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, str. 363.

³⁷ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str., 49.

³⁸ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God. The Narrative Rhetoric of Paul's Letter to the Galatians*, doktorska teza na sveučilištu Emory, Atlanta, 2012., str. 213.

³⁹ *Isto*, str. 214.

utvrdila govornikova vjerodostojnost.⁴⁰ On misli da riječ *γνωρίζειν* u redku 11 ukazuje kako Pavao želi podsjetiti Galaćane na stvari koje su im već poznate, samo fingirajući govor o nečemu novom.⁴¹ Dok gotovo svi tumači priznaju kako se radi o jasno određenoj narativnoj cjelini unutar poslanice, ipak ne dijele svi Betzovo mišljenje da se radi o *narratiu* u klasičnom manualskom smislu. Glavni prigovor (klasificiranju 1,11-2,24 kao *narratio* jest što bi se u tom slučaju degradirala) argumentativna vrijednost ovog dijela poslanice, pošto se klasični *narratio* smatrao pukom pripremom za „pravo“ dokazivanje koje tek slijedi. Prema ovom viđenju, Pavao već pokušava nešto dokazati u 1,11: božanski izvor njegova poslanja, to jest božansku autorizaciju za svoje propovijedanje. U tom smislu, 1-11-2,21 ima važnu stratešku ulogu: događaji kojih se Pavao prisjeća dokaz su njegovih tvrdnji o sebi, svom identitetu i poruci. To je čest zaključak egzegeta koji ne pokušavaju poslanicu na silu uklopiti u određeni antički retorički model. Primjerice, Burton kaže kako je cilj 1,11-2,11 „*dokazivanje apostolove neovisnosti od svakog ljudskog autoriteta i njegovog iskustva izravne Kristove objave*“.⁴²

Pavlov slučaj zahtijeva dugačko navođenje činjenica jer mora prikazati cijelu svoju povijest, od rođenja nadalje. Ponajprije aludira na svoje rođenje jer je njegovo židovsko podrijetlo relevantno za argumente koje će iznositi kasnije (Usp 2,14-16;3,23-25;4,24-26). Zatim prikazuje povijest spora u manjim epizodama, koje čitatelj mora poznavati kako bi razumio sadašnju situaciju. Njegova pripovijest se može ugrubo podijeliti na tri dijela. Prvi dio (1,13-24) pokriva dugačak vremenski period i podijeljen je u nekoliko podsekcija. Srednji dio je nešto kraći i izvještava o takozvanom Jeruzalemskom saboru (2,1-10). Zadnji dio opisuje samo jednu kratku epizodu, konflikt s Kefom u Antiohiji (2,11-14). Na taj način Pavao uspijeva prikazati dugu povijest kontroverze, izričući ono bitno i ispuštajući sve nevažne događaje. Izvještaj je kratak, ali ne i pretjerano koncizan. Radi se o živoj i dramatičnoj naraciji, ali bez nepotrebne kićenosti i jezičnih ornamenata.⁴³ Na taj način Pavao će iznijeti božanski izvor svog

⁴⁰ Usp. H.D. BETZ, *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, str. 365.

⁴¹ Usp. *Isto*, str. 366.

⁴² W. BURTON, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle of the Galatians*, 1921. str. 35., prema D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 54.

⁴³ Usp. H.D. BETZ, *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, str. 367.

poziva te evanđelja koje mu je povjereno i koje je uspješno branio u jeruzalemskoj te antiohijskoj epizodi.

2.3.1. Pavlov život u židovstvu i početak apostolskog djelovanja (Gal 1,13-24)

Granice retoričke jedinice 1,13-24 jasno su definirane paralelnim izjavama u redcima 13 i 23-24. Riječi kojima Pavao počinje svoje prisjećanje odraz su riječi kojima zajednice u Judeji sažimaju vlastito prisjećanje njegove povijesti. Kao što su Galaćani čuli za Pavlovo proganjanje i pustošenje Crkve, tako su i Judejci čuli da njihov nekadašnji progonitelj navješćuje vjeru koju je nekoć pustošio.⁴⁴

Pavao predstavlja svoj životni put prvo u negativnim terminima svoga djelovanja protiv „Crkve Božje“ (1,13), a zatim terminima vezanim uz njegov napredak u židovstvu u usporedbi sa svojim suvremenicima (1,14). Naracija postepeno napreduje od Pavlovog ponašanja do reputacije koja iz njega proizlazi. Proganjanje i pustošenje Crkve vodilo je do njegovog stalnog napredovanja u židovstvu. Pavao povezuje progone sa pretjeranom revnošću (περισσοτέρως ζηλωτής υπάρχων), a spominjanje vršnjaka ostavlja dojam kako je progon bio sredstvo ugađanja drugima, što Pavao opisuje kao temelj svog prijašnjeg života (1,10). Pavlovo napredovanje u židovstvu obrnuto je proporcionalno napretku evanđelja, i to mu osigurava priznanje kod Židova.⁴⁵ Ovo prisjećanje postavlja antitezu između Židova, Pavla i ἐκκλησία οὐ θεοῦ (koja odgovara starozavjetnoj יהוה יקה). U nastojanju da bude pobožan i vjeran sluga Božji, ironično, radio je protiv Boga. Pavao implicira da se takav čovjek nikad ne bi promijenio zbog ljudskog utjecaja. Jedini način da do toga dođe je putem Božjeg zahvata.⁴⁶ U ovom odjeljku uočljiva je česta upotreba hiperbole. Kod opisivanja svog proganjanja Crkve, Pavao se koristi riječima καθ' υπερβολήν, koje ukazuju prelazak preko granice onoga smatra normalnim ponašanjem. Osim „proganjanja“ (ἐδίωκον), Pavao koristi i riječ ἐπόρθουν. Radi se o vrlo oštrom izrazu koji opisuje njegovo djelovanje kao pokušaj potpunog uništenja Crkve. Četrnaesti redak očituje sličnu tendenciju preuveličavanja. Apostol opisuje svoj napredak u židovstvu kao προέκοπτον

⁴⁴ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God, The Narrative Rhetoric of Paul's Letter to the Galatians*, str. 216.

⁴⁵ Usp. *Isto*, str. 221.

⁴⁶ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 60.

ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας. Taj opis ne samo da označava nadilaženje suvremenika, nego nosi i snažan naglasak superiornosti. Pavao opisuje svoje ponašanje kao pretjeranu revnost za otačke tradicije. Iako same po sebi riječi περισσοτέρως ζηλωτής ne označavaju neke specifične aktivnosti, one su vrlo snažan opis čovjeka čijim životom potpuno dominiraju otačke predaje. Pavao želi prijašnjeg sebe prikazati kao fanatika koji se nikada ne bi promijenio da ga Bog nije zahvatio, zato svoj život opisuje kao potpunu predanost židovstvu.⁴⁷

Božanski motiv javlja se kada Bog odlučuje Pavlu objaviti svoga Sina i njegovo poslanje. Pavao dodaje kako se o tom događaju nije konzultirao s ljudskim autoritetima, nego je otišao u Arabiju. Čini se kako u ovom dijelu naracije ulaže velik napor u distanciranju od prijašnjeg načina života. Suprotnost njegovog starog i novog života jest suprotnost dvaju autoriteta, božanske objave i očinskih predaja. Što se tiče apostola, nakon obraćenja im nije bio konkurencija niti se za njih raspitivao (za razliku od svog ponašanja u židovstvu), nego ih je ignorirao. Njegov odlazak u Arabiju označava prekid sa ljudskom tradicijom i autoritetom. Kontrast između Pavlovih starih i novih odnosa je jasan. Dok su starog Pavla obilježavali ljudski odnosi sa pretcima i suvremenicima, novi Pavao je tako usredotočen na Boga da još nema nikakav odnos s drugim apostolima.⁴⁸ On kroz čitavu svoju naraciju nastoji naglasiti kako djeluje neovisno od ostalih vođa rane Crkve. Dobiva se snažan dojam kako „ljudi“ iz 1,1.11 nisu općenit pojam, nego konkretizirani u osobi Petra i ostalih apostola. Vrlo je vjerojatno kako su se Pavlovi protivnici u Galaciji pozivali na autoritet jeruzalemskih vođa, nastojeći tako potkopati njegov autoritet. Kao odgovor, Apostol se poziva na božansko poslanje kao najbolji argument koji može pružiti Galaćanima. Božanski izvor njegovog poslanja vidi se u svim epizodama njegova apostolskog djelovanja: u pozivu i obraćenju (1,13-17), prvom odlasku u Jeruzalem nakon obraćenja (1,18-19), kasnijem odnosu sa zajednicama u Judeji (1,20-24), sudjelovanju na Jeruzalemskom saboru (2,1-10) i, napokon, konfrontaciji s Kefom u Antiohiji (2,11-14).⁴⁹

⁴⁷ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 61.

⁴⁸ Usp. P. KOPTAK, *Rhetorical Identification In Paul's Autobiographical Narrative*, URL: <http://www.religiononline.org/showarticle.asp?title=4> (preuzeto 27. 02. 2014.)

⁴⁹ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, URL: <http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (preuzeto 27. 02. 2014.)

Pavao se zatim okreće svom prvom posjetu Jeruzalemu. U kontekstu retoričke situacije Poslanice Galaćanima, njegov odnos s Jeruzalemom je osjetljiva tema jer su se njegovi protivnici gotovo sigurno pozivali na autoritet apostolskih prvaka. Zbog te činjenice i zbog važnosti Jeruzalema u ranom kršćanstvu Pavao ne može, vjerojatno i ne želi, ignorirati to pitanje. Ne može ga ignorirati ni zbog činjenice da ga je do trenutka pisanja poslanice posjetio dva puta. U njegovoj argumentativnoj strategiji Jeruzalem nema ulogu koju ima kod njegovih protivnika. Za njih je činjenica da mogu povezati (ili barem pokušati povezati) svoj autoritet s Jeruzalemom jedan od temeljnih argumenata. Pavlu nešto drugo već zauzima mjesto ključnog argumenta, božansko podrijetlo njegovog poslanja. Zbog toga Jeruzalem u njegovom argumentu mora imati drugačiju ulogu. U redcima 15-17 Pavao je već ustvrdio kako je njegova prva reakcija na svoj poziv odlazak u Arabiju, ne u Jeruzalem. Za njega je to dokaz da njegovo poslanje ne ovisi o ljudskom autoritetu.⁵⁰

Pavao navodi da je svrha njegova prvog posjeta Jeruzalemu bila *ιστορησαι Κηφᾶν* (2,18). Činjenica da je *ιστορέω* *hapax legomenon* Novog zavjeta otežava određivanje točnog značenja tog izraza. Većina tumača se slaže kako označava „upoznati se sa“ (eng. *to get acquainted with*; nj. *Kennenzulernen*), bez ikakvih konotacija razmjene informacija. Što god se dogodilo pri susretu s Kefom ostaje skriveno iza riječi *ιστορέω*, koju Pavao očito namjerno bira kako bi odbacio mogućnost da se njegov posjet tumači kao traženje odobrenja ili poduke od Kefe ili drugih apostola. Tvrdi kako tijekom svog kratkog posjeta nije bio u kontaktu ni sa jednim drugim nositeljem jeruzalemske tradicije. Iznimka je Jakov, kojeg je Pavao samo „vidio“ (*εἶδον*) (2,19), što je čak manje od *ιστορησαι* kojim opisuje svoj susret s Kefom. Pavao vjerodostojnost svoje izjave potvrđuje svečanom zakletvom: *ἃ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ὅτι οὐ ψεύδομαι* (2,20). Zakletva je vrlo snažno retoričko sredstvo i činjenica da je Pavao koristi u ovom trenutku ukazuje na to kako je njegova verzija događaja u Jeruzalemu kontroverzna. Dakako, zakletva bi se mogla koristiti i kao sredstvo za prikrivanje laži. U ovom slučaju tu mogućnost isključuje kontekst: kao bogobojažni apostol, Pavao se zasigurno ne bi lažno zaklinjao. Iz njegove zakletve očito

⁵⁰ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 67.

je kako očekuje da Bog kažnjava one koji se njome krivo koriste. Tako će ona pojačati njegovu vjerodostojnost i demonstrirati njegovu iskrenost.⁵¹

Nakon tog posjeta Pavao se vraća na poganski teritorij (1,21). Naglašava kako je u Judeji i dalje bio nepoznat, Crkve ga nisu poznavale ni po viđenju (1,22). Iako želi naglasiti svoju fizičku udaljenost od apostola, istovremeno naglašava njihov zajednički cilj. Crkve su čule (možda od Kefe i Jakova) da Pavao sada propovijeda vjeru koju je nastojao uništiti. Rascjep između Pavla i Crkve premošten je Božjom objavom Krista progonitelju. Izvori podjele (Krist i evanđelje) postali su izvori jedinstva. Iako Pavao ljude iz tih zajednica ne poznaje osobno, koristi princip identifikacije kako bi u narativu stvorio vezu s njima.⁵²

2.3.2. Jeruzalemska epizoda naracije (Gal 2,1-10)

U prvom dijelu naracije Pavao je ustvrdio kako je njegovo djelo među poganima naišlo na odobravanje. U drugom dijelu (2,1-10) Pavao tomu pridodaje da je evanđelje koje je propovijedao bilo slobodno od obrezanja. Retorička situacija je slična onoj u 1,13-24: Pavlov osobni osvrt na događaje iz prošlosti koji služe kao dokaz imajući u vidu situaciju u Galaciji. Iz opisa svrhe njegova drugog posjeta Jeruzalemu jasno je kako se naglasak pomaknuo na sadržaj njegova evanđelja.⁵³ U ovoj sceni se narativna brzina prilično usporava u usporedbi sa 1,16-24. Pavlov drugi dolazak u Jeruzalem najavljen je sažimanjem četrnaest godina u jednu kratku tranziciju. Ovaj prijelaz na čitatelja ostavlja dojam da su događaji iz 1,21-24 trajali i dalje. To jest, čitatelj bi pretpostavio kako je tih četrnaest godina Pavao bio daleko od Jeruzalema, a njegova reputacija je ipak rasla i doprinosila proslavljanju Boga. Pavao u Jeruzalem ne putuje sam. Uzlaži zajedno sa Barnabom i vodi sa sobom Tita, osobe za koje pretpostavlja da ih čitateljstvo poznaje. Obojica imaju ključnu ulogu u raspletu pripovijesti, ali je njihova funkcija isprva nejasna.⁵⁴

⁵¹ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 68.

⁵² Usp. P. KOPTAK, *Rhetorical Identification In Paul's Autobiographical Narrative*, URL: <http://www.religiononline.org/showarticle.asp?title=4> (preuzeto 27. 02. 2014.)

⁵³ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 73.

⁵⁴ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 240.

Dok Pavao uzlazi u Jeruzalem, čitatelj je svjedok konflikta između objave uzlazi ondje, i ljudske reputacije, koju on nastavlja prepoznavati u apostolima. Ta tenzija između božanskih i ljudskih sila i dalje je u samom centru njegovog argumenta.⁵⁵ On izvještava da je uzašao u Jeruzalem i susreo se s apostolima. Spominjanje objave u 2,2 pokazuje kako krajnja Pavlova odanost pripada Bogu, a ne jeruzalemskim apostolima. Ipak, priznaje da im je morao izložiti svoje evanđelje zbog nekog problema koji bi mogao učiniti njegov trud uzaludnim. Svoj susret s apostolima prikazuje kao susret jednakih, zamišljen kao sredstvo postizanja konsenzusa o evanđelju slobodnom od obrezanja. Apostol navodi dva značajna zaključka sastanka: Tit nije bio prisiljen obrezati se i njegovo djelo među poganima je toplo primljeno.⁵⁶

U četvrtom retku prvi put spominje važan element svog evanđelja. Radi se o ἡ ἐλευθερία, sloboda. Sloboda u Kristu jedan je od važnijih elemenata njegove poruke. Iako ovdje ne opisuje slobodu preciznijim terminima, njezin kontrast u odnosu na pokušaje lažne braće da ih zarobe (ἴνα ἡμᾶς καταδουλώσουσιν) sugerira kako misli na slobodu od vršenja Zakona.⁵⁷ Manjak detalja o identitetu lažne braće poziva čitatelje na tipološki odgovor na ovu scenu. Dok Pavao predstavlja situaciju Galaćanima, oni dozivaju u sjećanje izazove od strane vlastite „lažne braće“. Galaćani koji žive u slobodi zbog evanđelja kojeg im je on donio u napasti su ograničiti tu slobodu zahtjevima židovskog Zakona. Iako Pavao još nije izričito načinio vezu između jeruzalemske lažne braće i galacijskih uznemiravatelja, njegova publika bi trebala prepoznati da kako ova priča nije puki izvještaj o Pavlovim postupcima u prošlosti. Nakon što su se javili u 2,4, lažna braća nestaju u 2,6 odigravši svoju narativnu ulogu protivnika Pavlova evanđelja.⁵⁸ Njegov odgovor na njihov izazov je čvrst i jasan: Tit se ne mora obrezati (2,3), on i njegovi drugovi nisu popustili ni na trenutak (2,5) jer su vidjeli da ih lažna braća žele odvesti u ropstvo. U 2,4 Pavao koristi prvo lice množine kako bi pokazao da bi zarobljavanje pogana i za židovske kršćane značilo povratak pod princip ropstva.⁵⁹ U

⁵⁵ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 243.

⁵⁶ Usp. P. KOPTAK, *Rhetorical Identification In Paul's Autobiographical Narrative*, URL: <http://www.religiononline.org/showarticle.asp?title=4> (preuzeto 27. 02. 2014.)

⁵⁷ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str., 74.

⁵⁸ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 245.

⁵⁹ Usp. P. KOPTAK, *Rhetorical Identification In Paul's Autobiographical Narrative*, URL: <http://www.religiononline.org/showarticle.asp?title=4> (preuzeto 27. 02. 2014.)

2,6 Pavao skreće pozornost svoje publike na jeruzalemske apostole, koji do sada nisu imali aktivnu ulogu, i njihovu reakciju na obranu evanđelja od napada lažne braće. On kaže kako su stupovi jeruzalemske zajednice uvidjeli da mu je evanđelje za neobrezane povjerio (πεπίστευμαι) isti božanski autoritet koji je njima povjerio djelo među obrezanima. Riječ πεπίστευμαι je čest pavlovski izričaj i označava božanski izvor evanđelja.⁶⁰

2.3.3. Antiohijska epizoda naracije (2,11-14)

Zadnji odjeljak Pavlove pripovijesti uvodi podjelu između njega i Kefe. Kao vrhunac pripovijesti, ova epizoda demonstrira kako se izdaju principi jedinstva kad ljudi temelje svoje postupke na ugađanju ljudima umjesto Bogu. Dok se raspada odnos između Kefe, Pavla i antiohijskih kršćana, Galaćani promatraju još jednu sliku onoga što leži pred njima ako se odluče obrezati.⁶¹ Između događaja u Jeruzalemu i Antiohiji nema narativnog prekida, samo se mijenja pozornica. Dok je Pavao u 2,1 prešao iz pripovijesti svog životnog obrata u Jeruzalem sažimajući četrnaest godina u jednu frazu, u 2,11 nema indikacije prolaska vremena. Problemi u Antiohiji izbili su „odmah“ nakon zajedništva uspostavljenog u Jeruzalemu, tako naglašavajući kontrast događaja između dvije lokacije.⁶²

Kakva god bila svrha i brojnost stranke koja je od Jakova došla u Antiohiju, njezina prisutnost je navela Kefu da napusti princip uključivosti koji je uspostavio blagujući s poganima. Pavao tumači njegove postupke kroz prizmu iste suprotnosti autoriteta koju uspostavlja kroz cijelu pripovijest. U strahu od onih iz obrezanja, Kefa je nastojao ugoditi njima umjesto Bogu. Podilaženje ljudskoj volji nauštrb božanske uvelo je razdor gdje je prije bilo jedinstvo. Iz Pavlove perspektive, Kefa čini istu stvar koju su lažna braća pokušala postići u Jeruzalemu (glagol za prisilu jednak je u 2,3 i 2,14). Za Galaćane to znači kako više neće biti Kristovi sluge ako odaberu obrezanje, nego će

⁶⁰ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str., 76.

⁶¹ Usp. P. KOPTAK, *Rhetorical Identification In Paul's Autobiographical Narrative*, URL: <http://www.religiononline.org/showarticle.asp?title=4> (preuzeto 27. 02. 2014.)

⁶² Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 254.

postati sluge onih koji od njih zahtijevaju da se obrežu. Živjeli bi kao što je Pavao živio svoj raniji život, ugađajući ljudima umjesto Bogu.⁶³

U jedanaestom retku Pavao počinje kratki sumarij događaja u Antiohiji. Neko vrijeme nakon što su jeruzalemski autoriteti prepoznali izvor i sadržaj njegova evanđelja, Apostol je bio prisiljen usprotiviti se Kefi u lice jer je „zaslužio osudu“. Teško je odrediti točno značenje tih riječi u ovom slučaju, a postoji nekoliko mogućnosti. U svakom slučaju, jasno je da Pavao koristi tu riječ kako bi njegovo ponašanje ocrtao u vrlo negativnom svijetlu.⁶⁴ Vjernici iz židovstva, jednostavno označeni kao οἱ Ἰουδαῖοι, a s njima i Barnaba, slijedili su Kefin primjer. Njihovo ponašanje Pavao opisuje riječima συνυπεκρίθησαν i ὑποκρίσει. Ove riječi imaju negativnu konotaciju i koriste se za opisivanje radnji kojima ljudi ostavljaju dojam određenih motivacija i ciljeva, a zapravo smjeraju nešto drugo. Pavao kori Kefu jer, iako sam ne živi židovski (Ἰουδαϊκῶς), tjera pogane da se požidove (ἰουδαΐζειν). Smisao ovih riječi je uglavnom istovjetan, a označava osobu koja običava prakticirati židovske forme ponašanja. Tolmie smatra kako se u ovom kontesktu najvjerojatnije radi o prisiljavanju nežidovskih vjernika Antiohije da sudjeluju u zajedničkim obrocima pripremljenim po židovskim ritualnim propisima.⁶⁵

Petnaesti redak označava kraj Pavlovog narativnog prikaza događaja iz prošlosti i početak izravne argumentacije.

2.4. Demonstrativna sekcija poslanice (Gal 2,15 - 4,31)

2.4.1. *Propositio* (Gal 2,15-21)

Betz tvrdi kako Gal 2,15-21 odgovara formi, svrsi i kriterijima *propositia*. Smješten poslije zadnje epizode *narratia* (2,11-14), on sumira njegov sadržaj. Nije njegov dio nego, postavljen da se čini kao logičan zaključak *narratia* kao cjeline, najavljuje argumente o kojima će se raspravljati kasnije (poglavlja 3 i 4). Prvo se iznose

⁶³ Usp. P. KOPTAK, *Rhetorical Identification In Paul's Autobiographical Narrative*, URL: <http://www.religiononline.org/showarticle.asp?title=4> (preuzeto 27. 02. 2014.)

⁶⁴ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str., 84.

⁶⁵ Usp. *Isto*, str. 87.

točke oko kojih potencijalno postoji konsenzus, što Pavao čini u 15. redku. Slaže se kako postoji etnička razlika između Židova i pogana, ali tvrdi da je vjera u Krista, a ne djela Zakona, njihov zajednički temelj opravdanja (usp. 2,15-16)⁶⁶.

Retoričko pitanje iz retka 17 pretpostavlja da promjena identiteta u Kristu dovodi do kršenja Zakona. Argumentacija iza ove pretpostavke nije izrečena, ali je ilustrirana događajima u Antiohiji. Pavao je predstavio Kefu kao onoga koji je u Antiohiji kršeći Zakon blagovao s poganima. Vjernici iz obrezanja zaista su Kefu prozvali grešnikom. Njegov odgovor na to bilo je ponovno podizanje ograda koje Zakon propisuje prema poganima. Tako je Kefino traganje za pravednošću po vjeri od njega učinilo prekršitelja Zakona. Ako se Pavao i Kefa slažu da zbog svog podrijetla nisu grešnici po naravi te ih njihova potraga za pravednošću po vjeri u Krista čini grešnicima po Zakonu, postavlja se pitanje nije li i Krist u službi grijeha, kao onaj koji izaziva grijeh? Pavao odgovara na ovu dilemu tvrdeći kako je cijeli sistem na kojem počiva odgovor poništen u Kristu. Kao Židovi po naravi, prihvaćajući Krista Pavao i Kefa su umrli Zakonu (usp. 2,19). Zbog toga za njih legalistička kategorija grijeha kao prekršaja Zakona gubi relevantnost. Izricati i podvrgavati se osudama Zakona značilo bi ponovno uspostaviti njegovu mjerodavnost, a Kefa je blagujući s poganima već pokazao da se njegove granice trebaju srušiti kako bi se živjelo za Boga. Zakon više nije ono što definira vjernike iz židovstva, to mjesto je zauzeo raspeti Krist. Pavao zaključuje kako je Kristova smrt u njima morala izazvati tu promjenu, inače je Krist uzalud umro (usp. 2,21). U iduća dva poglavlja Pavao će Galaćanima pokazati razloge te promjene, te što ona znači za njih.

2.4.2 Soteriološka nemoć Zakona i narav Božjih obećanja (Gal 3,1-18)

Nakon što je utvrdio temelje svog apostolstva i evanđelja, Pavao se izravno obraća Galaćanima i govori o njihovoj vjernosti evanđeoskoj poruci. Ova sekcija sadrži mješavinu više grčkih i hebrejskih retoričkih stilova, kao i velik broj starozavjetnih citata kojima Pavao potkrepljuje svoja stajališta.⁶⁷

⁶⁶ Usp. H.D. BETZ, *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, str. 370.

⁶⁷ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*,
URL:<http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (preuzeto 27. 02. 2014.)

U 3,1 Apostol se izravno obraća svojoj publici prijekorom. To je uobičajena propovjednička forma Pavlova vremena. Njegovim suvremenicima trebalo bi između sedam i dvadeset minuta da pročitaju Gal 1,1-2,21, i ovako snažan prijekor bi zasigurno zaokupio pažnju čitatelja i skrenuo je na nadolazeći ključni dio poslanice.⁶⁸ I bez izričitog spominjanja identiteta protivnika, Pavao ih vrlo uspješno diskreditira koristeći riječ βασκαίνω. U svojoj studiji ove riječi unutar kulturološke antropologije, Neyrey je povezuje sa drevnim konceptom „zlog/urokljivog oka“ i učinkovitosti optužbi za okultne prakse u Pavlovo vrijeme. Moguće je i da se Pavao ovdje igra riječima vezanim uz vid: Galaćani su vidjeli razapetog Krista u Pavlovom zornom propovijedanju, ali od tada su sami bili „viđeni“ i postali žrtve protivnika koji njima manipuliraju, promatrajući ih „zlim očima“.⁶⁹

Apostolova dominantna retorička strategija u prvih 3,1-5 je korištenje niza vrlo efektivnih retoričkih pitanja kojima podsjeća Galaćane na događaje koje su iskusili. Ako se govornik može pozvati na iskustva publike, pod rukom ima vrlo snažan argument jer ljudi nisu skloni sumnjati u vlastita iskustva. Pavlov argument temelji se na prijašnjim iskustvima koja Galaćani ne mogu zanijekati. To su iskustva Pavlovog propovijedanja razapetog Krista i, još važnije, njihovo iskustvo Duha Svetoga. U to vrijeme još nisu bili svjesni postojanja „drugog evanđelja, koje i nije evanđelje“ (1,7). Dakle, nemaju drugog izbora nego pripisati ta iskustva Pavlovom evanđelju.⁷⁰ Također, ova pitanja mogu uznapredovati diskusiju najavljujući nadolazeće argumente.⁷¹

Pavao brzo mijenja ulogu Galaćana od promatrača događaja u Antiohiji do direktnih subjekata njegovih argumenata. To je postigao odrješitim vokativom u 3,1 kojim privodi kraju svoju raspravu s Kefom o učinkovitosti Zakona za Židove i primjenjuje njezine zaključke izravno na situaciju u Galaciji. Važnost Pavlovog navještaja za njih vidljiva je u opisu Galaćana kao onih kojima je *Krist ocrtan* (προεγράφη) kao *raspeti* (3,1b). Riječ προεγράφη najvjerojatnije je metafora koja se

⁶⁸ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians. A Pragma-dialectical Analysis*, T&T Clark, London, 2007. str. 84.

⁶⁹ J.H. NEYREY, *Bewitched in Galatia. Paul and Cultural Anthropology*, 1988., str. 72.-100., prema D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 102.

⁷⁰ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 99.

⁷¹ Usp. L. THUREN, *Was Paul Angry?. Derhetorizing Galatians*, 1999, str. 308. ,prema M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 85.

odnosi na zoran način Pavlovog propovijedanja. Sada im želi prenijeti misao da onaj koji je iskusio tako slikovito propovijedanje ne bi smio olako prihvaćati lažna evanđelja.⁷² Galaćani su na sebi svojstven način iskusili Kristovo raspeće. Zbog toga, poput Pavla, žive u realnosti toga iskustva. Jednako kao što je argumentirao da Kristova smrt ne može biti bez učinka za Židove, Pavao poziva Galaćane da prepoznaju učinke te smrti za sebe.⁷³

Vjera, čiji je primjer Abraham, postala poveznica je između Židova i Galaćana. U 3,8-9, Pavao proširuje Abrahamovu ulogu od puke paradigme do početne točke povijesti evanđelja. Pismo je predvidjelo i unaprijed navijestilo evanđelje Abrahamu. Točnije, u Post 12,3 rečeno je kako će Božji blagoslov doći kroz njega i biti razliven na sve narode. Pavao uključuje Galaćane u narativ koji je konstruirao tvrdeći kako su i oni primili obećanje poput Abrahama i kako povijest spasenja izričito uključuje one izvan etničkih granica judaizma. U tom smislu označava obećanje Abrahamu kao početak povijesti koja se nastavlja sa onima koji prime evanđelje i povjeruju Bogu.⁷⁴ Time Pavao želi pokazati kako nešto kontroverzno (nežidovi) ima sličnosti s nečim nekontroverznim i prihvaćenim (Abraham). U kasnijoj fazi argumenta Pavao će još više približiti Galaćane Abrahamu, dajući im i odrednicu njegovog potomstva.⁷⁵

U redcima 10-13 nalaze se tri argumenta protiv oslanjanja na djela Zakona. Pavlova glavna misao jest Zakon neizbježno vodi u prokletstvo, bez obzira koliko se dobro obdržavao (usp. 3,10a). Drugo, nemogućnost Zakona da opravda ne leži u nemogućnosti obdržavanja njegovih zahtjeva ili zbog nekog njegovog inherentnog nedostatka, nego u činjenici da kršćani svjesno izabiru ne obdržavati sve zakonske propise (usp. 3,10b). Treće, razlog tog izbora nalazi se u alternativni vjere koja je nekompatibilna sa životom koji se za opravdanje oslanja na djela Zakona. Budući da je put vjere alternativa koja izbavlja od prokletstva Zakona, napuštanje njegova obdržavanja ne rezultira prokletstvom (3,11). Nasuprot tome, izbor ostanka pod Zakonom vodi u prokletstvo jer njegova alternativa (vjera u Krista) sada jedina ima smisla. To nije izričito izrečeno u 3,10a, ali postaje jasno u argumentaciji u 3,10b-13.

⁷² Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 100.

⁷³ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 274.

⁷⁴ Usp. *Isto*, str. 292.

⁷⁵ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 104.

Bez obzira koji se od ova tri aspekta želi naglasiti, citat iz Ponovljenog Zakona 27,26 potvrđuje argument kako Zakon ne može pokazati put ka pravednosti.⁷⁶ Pavao ovdje konstruira silogizam čiji je zaključak prepoznavanje prokletstva onih pod Zakonom. Citat Pnz 27,26 je *premissa maior*, koja izriče prokletstvo nad onima koji počnu, a zatim prestanu vršiti Zakon. Problem koji taj redak predstavlja za Židove rođenjem, ilustriran kroz prošlost Pavla i Kefe, je *premissa minor* navedena u 3,11 – opravdanje je nemoguće pod Zakonom. Pavlova potpora za ovu tvrdnju jest razlika između Lev 18,5 i Hab 2,4, razlika između sredstva opravdanja (vjere) i rezultata vršenja Zakona (života).⁷⁷

Kontrast između vjere i zakona u 3,11b-12 nije suprotnost dva međusobno isključiva temelja opravdanja (antiteza Zakon/evanđelje), niti dvije kontradiktorne tvrdnje Pisma. Radi se o kontrastu između dva perioda u povijesti spasenja, perioda nerealiziranog i realiziranog potencijala Saveza. Drugim riječima, biti povezan sa Sinajskim savezom znači biti povezan sa eonom neispunjenosti i osude (prokletstva Saveza). Nasuprot tome, biti povezan sa novim eonom kojeg označava pojam πίστις (3,23) znači biti povezan sa dobom punine i blagoslova (obećanja Saveza). Zajedno sa Hab 2,4, Pavao najavljuje novu povijesno-spasenjsku poziciju pravednika. U kontekstu Poslanice Galaćanima, vjera je zamišljena kao eshatološka realnost koja ulazi u svijet po Božjem djelovanju u Kristu. Pavao u pojam πίστις sažima cijelu tu eshatološku ideju i suprotstavlja je klauzuli iz Lev 18,5. Pavlovu misao bi se moglo parafrazirati ovako: Eshatološki govoreći, Sinajski savez (Zakon) ne proizlazi iz doba realiziranog potencijala Saveza (vjere), nego iz vremena Izraelovog nerealiziranog potencijala („*onaj tko ih vrši, u njima će naći život*“). Doba realizacije potencijala Saveza je stiglo u Kristovoj otkupiteljskoj smrti i uskrsnuću, dok je Zakon nastao u vremenu nerealiziranog potencijala i ostaje s njime povezan.⁷⁸ U Kristovom djelu nastupila je promjena eona. Time je Sinajski savez oslabljen zbog svoje povijesno-spasenjske pozicije i ostao je samo simbol supstance koja je došla u novom savezu. Njegov

⁷⁶ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 110.

⁷⁷ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 296.

⁷⁸ Usp. J. WILLITS, *Context Matters: Paul's Use of Leviticus 18:5 in Galatians 3:12*, u: Tyndale Bulletin, 54 (2003.) II, str. 119.

autoritet je dokončan, odslužio je svoju svrhu. Tražiti opravdanje u njegovim propisima u novom eshatološkom eonu vjere znači negirati blagoslove koje je Savez obećavao.⁷⁹

Egzegeti opisuju Pavlovi retoričku strategiju u redcima 3,15-18 na razne načine, a najispravnije bi bilo karakterizirati ju kao *argumentum minori ad maius*. To je poznata židovska egzegetska tehnika. Pavao uzima jednu karakteristiku ljudskog διαθήκη i primjenjuje ju na božanski διαθήκη. Počinje svoj argument riječima Ἀδελφοί, κατὰ ἄνθρωπον λέγω. Uporaba riječi ἀδελφοί se tumači na različite načine. Najvjerojatnije je da ju Pavao koristi kako bi normalizirao ton poslanice nakon prethodne žestine. Pavao koristi ἀδελφοί. sve češće kako poslanica odmiče kao dio njegove strategije koja od otuđenja vodi do jedinstva.⁸⁰ Sintagmu κατὰ ἄνθρωπον λέγω, koja se javlja samo u pavlovskim spisima (i nigdje dalje u grčkoj literaturi), egzegeti tumače na različite načine. Najbolje objašnjenje nudi Bjerklund koji uspoređuje Pavlov izraz sa sličnim izrazima iz rabinske literature koji su najavljivali izvanbiblijske argumente. Umjesto argumenta temeljenog na Pismu (poput 3,6-14), on sada koristi primjer iz svagdanjeg života. Budući da se u grčkom jeziku koristi ista riječ za savez i oporuku, Pavao se mora pobrinuti kako njegova publika shvaća da u 3,15 misli na ljudsku oporuku, a ne na božanski savez.⁸¹ Vrlo su rijetki slučajevi gdje Pavao argumentira „po ljudsku“, barem gdje to izričito i jasno kaže. Takvi primjeri uvijek se nalaze u kontekstu argumentacije „po Pismu“, bilo da je u suprotnosti ili u skladu s njom, bilo da ju dopunjava ili pojašnjava zbog toga što Pavao smatra da nije posve jasna naslovnica.⁸²

Pojmom „Savez“ u Pavlovu izričaju preveden je grčki pojam διαθήκη. On etimološki označuje rasporedbu (διὰ + τίθημι), ali je već u pravnoj terminologiji postao *terminus tehnicus* za pravni čin izražavanja oporuke.⁸³ U izvještaju o Abrahamu Knjiga Postanka nikada ne spominje riječ „obećanje“, ali zato uporno spominje riječ διαθήκη (usp. Post 15,18 i više puta u Post 17). Preko riječi „potomstvo“, na kojoj ustraje, Apostol će pokazati kako obećanja dana Abrahamu imaju vrijednost oporuke, vrijednost

⁷⁹ Usp. J. WILLITS, *Context Matters: Paul's Use of Leviticus 18:5 in Galatians 3:12*, str. 121.

⁸⁰ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 118.

⁸¹ Usp. C. J. BJERKLUND, *Nach menschlicher Weise rede ich'. Funktion und Sinn des paulinischen Ausdrucks*, 1972, str. 63.-100., prema D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 120.

⁸² Usp. M. VIDOVIĆ, *Pavlov govor „po ljudsku“*, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.) III, str. 506.

⁸³ Usp. *Isto*, str. 518.

koju uobičajeno izražava grčki pojam διαθήκη. Oporuka se pravi u korist potomaka, određuje budućnost dobara, dakle ima vrijednost obećanja. U redku 18 Pavao će uvesti pojam κληρονομία, „baština“. Obećanja Abrahamu upravo se tiču baštine. On se muči oko toga tko će biti baštinik obećanja koja su njemu dana. Bog mu obećava baštinika i Abraham vjeruje Bogu (usp. Post 15).⁸⁴ Pavla nimalo ne smeta što se ljudsko iskustvo samo djelomično poklapa s Božjim postupanjem. U ljudskom iskustvu i praksi oporuka je pravovaljana i nepromjenjiva samo smrću oporučitelja, što se u slučaju Božje oporuke nipošto ne može tvrditi. Božja je oporuka i bez mogućnosti smrti oporučitelja nepromjenjiva, jer je on vjeran i njegova je spasiteljska volja stabilna.⁸⁵

Riječi τούτο δὲ λέγω (3,17) pokazuju kako je Pavao svjestan da mora vratiti pažnju svoje publike na temeljno pitanje. Smisao primjera je prilično jednostavan: kao i ljudski διαθήκη, Božji διαθήκη se ne može mijenjati. Zakon nije mogao poništiti Savez i njegova obećanja jer je dan 430 godina nakon njegova sklapanja. Ako publika prihvati njegovu tvrdnju u petnaestom retku da se ljudski διαθήκη ne može naknadno mijenjati, također će prihvatiti da božanski διαθήκη također ne može biti mijenjan. Njegova namjera je odvojiti Božjeg διαθήκη od sinajskog Zakona, dok su se u židovstvu oni uvijek zajedno opsluživali. Jasno je kako se u tom procesu disocijacije Zakon mora opisati negativnim terminima. Osamnaesti redak u biti ponavlja rečeno u retku prije, koristeći riječi κληρονομία i ἐπαγγελία. Ako κληρονομία (sve dobre stvari koje Bog daje, poput opravdanja, iskupljenja, dara Duha itd.) dolazi po obdržavanju Zakona, onda ne može dolaziti iz obećanja (ἐπαγγελία) koja je Bog dao Abrahamu. Drugi dio retka 18 tvrdi kako κληρονομία ne može doći po Zakonu, jer se Bog očitovao kao milosrdan upravo kroz obećanje. Obećanje Abrahamu ima prioritet nad Zakonom jer je povezano sa Kristovim dolaskom.⁸⁶ Iz te činjenice proizlazi pitanje o pravoj svrsi zakona, što je glavna tema slijedeće sekcije

⁸⁴ Usp. M. VIDOVIĆ, *Pavlov govor „po ljudsku“*, str. 520.

⁸⁵ Usp. *Isto*, str. 529.

⁸⁶ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 124.

2.4.3. Temporalna i etnička funkcija Zakona u povijesti spasenja (Gal 3,19 - 4,11)

U redcima 19-25 Pavlov fokus se pomiče na svrhu Zakona. Zbog prijestupa i do Kristova dolaska, Mojsijev Zakon je dan radi privremene svrhe zatvaranja svega pod grijeh i da služi kao odgojitelj (παιδαγωγός) koji vodi Židove k vjeri u Krista. Zatim u redcima 26-29 Apostol pokazuje kako je vjera u Krista sada sve što je potrebno za ulazak u saveznički odnos sina Božjega i potomka Abrahamova.⁸⁷

Ovaj odjeljak počinje retoričkim pitanjem o Zakonu (3,19). U prijevodu se može birati između naglašavanja naravi ili svrhe Zakona, a razlika je zanemariva.⁸⁸ Zašto Pavao postavlja ovo pitanje ovdje? Možda je već u mislima imao repliku svojih protivnika: „Dobro, ako obdržavanje Zakona nije nužno za spasenje, zašto ga je onda Bog dao?“⁸⁹ Kako promatra ulogu Zakona u ovom slučaju: kao sredstvo identifikacije i reduciranja grijeha, sredstvo razračunavanja s njime ili njegovog izazivanja i umnožavanja? Zbog kratkoće izričaja, može se raditi o bilo kojoj od ovih mogućnosti. Možemo biti sigurni kako je bilo kakva asocijacija Zakona sa prijestupom indikativ njegove inferiornosti, jer ga se inače asocira sa konceptima opravdanja i života. Retoričko pitanje iz 19a stvorilo je očekivanje da će Pavao objasniti svrhu Zakona, te bi njegova publika pretpostavila kako će o njemu reći nešto pozitivno. To bi ih disponiralo da njegovu izjavu shvate na pozitivan način, možda kao „Zakon je dodan kasnije (u neutralnom, vremenskom smislu) radi prepoznavanja ili obračunavanja s grijehom“.

Riječi ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπηγγέλται (3,19b) je lakše protumačiti. Jasno je kako je njihova svrha pokazati inferiornost Zakona zbog njegove vremenite prirode. Imao je funkciju dok „sjeme“ (Krist) nije došlo, a sada ju je izgubio.⁹⁰ Pavao dodaje Zakonu još jednu karakteristiku: dan je za određenu svrhu i određeni narod. Tvrdi kako je, shvaćen u ispravnom kontekstu, on imao legalističku funkciju i dan je zbog prijestupa preko posrednika (3,19c). Apostol ovdje doziva u sjećanje tradiciju o Mojsiju koji daje Zakon kao odgovor na prijestup. U Izl 32,8 Bog osuđuje narod zbog stvaranja zlatnog teleta, a Mojsije silazi sa pločama tek nakon što je uvjerio Boga da ne uništi

⁸⁷ Usp. W. RUSSELL, *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2*, str. 427.

⁸⁸ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 128.

⁸⁹ D. WALLACE, *Galatians 3:19-20: A Crux Interpretum For Paul's View of The Law*, u: Westminster Theological Journal, 52 (1990.), str. 232.

⁹⁰ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 126.

narod (Izl 32,15-16). Dakle, Zakon je dan od Boga kao zaštitna mjera.⁹¹ Također, dan je preko anđela i posrednika, što je još jedna stvar po kojoj se razlikuje od jedinstvenog položaja obećanja danih Abrahamu.⁹²

Wallace smatra kako izraz „...a Bog je jedan“ (3,20b) predstavlja najveći problem u tumačenju ovog teksta. Postavlja se pitanje zašto ga Pavao uključuje. Isprva se čini da se radi o običnoj, gotovo refleksnoj, rabinskoj hvali jer je maločas napisao „Posrednika pak nema gdje je samo jedan“. Wallace misli da je taj dio argumenta aluzija na *Shema* (Pnz 6,4). To bi značilo da Pavao koristi samo srce Tore na vrlo retorički i suptilan način: kao afirmaciju da Bog nekako vlastitom rukom ispisuje inferiornost Zakona.⁹³

Njegova procjena Zakona je u velikom kontrastu sa židovstvom njegova vremena. Umjesto da spriječi grijeh, on ga je otkrio (možda i izazvao). Kakav je to odgovor na pitanje s početka odlomka? Uzimajući u obzir 3,15-18 kao uzrok pitanja, vidi se njegova uloga u povijesti svetosti. Pavao tvrdi da je vjera uzrok opravdanja, što znači da je savez s Abrahamom bio jedina nužnost starozavjetne soteriološke sheme. Čemu onda Zakon? Čini se da se odgovor nalazi u njegovoj strogo soteriološkoj (ovdje se govori o teokratskoj perspektivi) funkciji: Zakon je dodan kako bi podsjetio i upozorio kako je pravednost utemeljena na ljudskim zaslugama fundamentalno neadekvatna jer je on trajno isticao grijeh kao prijestup, rušeći u temelju svaku mogućnost opravdanja vlastitim silama. Drugim riječima, njegova svrha bila je ukazati na ozbiljnost grijeha i nedostojnost grešnika.⁹⁴

Pitanje u 21 retku je retoričko sredstvo anticipiranja moguće primjedbe od strane čitatelja, a odgovor je dan u 22-25. Zakon je zatvorio sve stvari pod grijeh kako bi se otvorilo mjesto vjeri (3,22) i djelovao je kao odgajatelj do Kristova dolaska (3,23-25). On je bio važan, ali više nije potreban kao odgajatelj.⁹⁵ Razumijevanje 3,24-25 olakšava spoznaja kako je παιδαγωγός redovito bio rob, a dijete slobodan čovjek za cijelo

⁹¹ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 299.

⁹² Usp. D. WALLACE, *Galatians 3:19-20: A Crux Interpretum For Paul's View of The Law*, str. 243.

⁹³ Usp. *Isto*, str. 244.

⁹⁴ Usp. *Isto*, str. 239.

⁹⁵ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 129.

vrijeme trajanja njihova odnosa, iako se često naizgled činilo suprotno. Dijete je trebalo tretman roba kako bi se zatomila mladenačka nedisciplina, baš poput Izraelaca koji su, izlazeći iz Egipta kao nova nacija, trebali pomoć dok su išli živjeti među poganske Kanaance.⁹⁶ Izrael je trebao ogradu koja će na neko vrijeme spriječiti miješanje s poganima zbog negativnog utjecaja njihovih ideja i praksi. Sada, kada je došao obećani potomak, zaštita koju je Zakon pružao više nije potrebna.⁹⁷ Činjenica što je taj period završio nije negativna. On je bio restriktivan i represivan, ali s krajem tog djetinjeg odnosa duhovna budućnost je vrlo vedra i privlačna.⁹⁸ On je bio važan, ali više nije potreban kao skrbnik.

Slika Zakona kao skrbnika razrađuje se u 4,1-7.⁹⁹ Ova slika je vrlo efektna zbog svoje jednostavnosti i direktnosti: situacija je prvo opisana, a zatim primijenjena na pitanje o kojem se raspravlja. Ovdje Pavao govori o situaciji koja je zasigurno bila dobro poznata njegovoj publici. Otac je umro i sve ostavio svome sinu, nasljedniku. Budući da je sin još uvijek malodoban, njegovim nasljedstvom upravljaju skrbnici i upravitelji sve dok ne navrši dob koju je odredio otac (4,2). Neki autori su pokušavali detaljno povezati ono što Pavao govori sa pravnom praksom njegova vremena, ali takvi pokušaji promašuju poantu. Iako ovaj primjer dolazi iz pravnog područja, njegova primarna svrha nije biti u skladu sa nekakvim specifičnim pravnim statutom, nego služiti kao primjer prikladan za daljnji razvoj misli. Dakle, nije bitna točna narav uloge koju imaju *ἐπιτρόποι* i *οικονόμοι*, u kojoj dobi se u antici postajalo punoljetnim ili ima li otac pravo postavljati takav uvjet. Za Pavla je ideja ropstva glavni naglasak ove analogije, točnije činjenica da se sin „*ništa ne razlikuje od roba premda je gospodar svega*“ (4,1). On koristi ovu analogiju kao temelj za vrlo uspješan niz metafora koje se razvijaju u hijastičkoj shemi: ropstvo (4,7), otkupljenje i posinstvo (4,5), očinstvo (4,6), sinovstvo i baštinu (4,7).¹⁰⁰ Njihova svrha je podsjetiti Galaćane na radikalnu duhovnu promjenu koja se dogodila u njima prihvatanjem evanđelja. Tu promjenu sada ugrožava

⁹⁶ Usp. M. SMITH, *The Role of the Pedagogue in Galatians*, u: *Bibliotheca Sacra*, 163 (2006.) III, str. 204.

⁹⁷ Usp. A. GORDON, *A Note on ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ in Galatians 3.24-2*, str. 153., prema M. SMITH, *The Role of the Pedagogue in Galatians*, str. 211.

⁹⁸ Usp. M. SMITH, *The Role of the Pedagogue in Galatians*, str. 214.

⁹⁹ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 129.

¹⁰⁰ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 137.

„evanđelje“ njegovih protivnika, što će postati jasno u slijedećim redcima.¹⁰¹

Iako su redci 8-11 blisko vezan sa prethodnim i također posvećeni pitanju (religioznog) ropstva i slobode, treba ih uzeti kao zasebnu cjelinu jer se Pavao ne koristi istom retoričkom strategijom. U prethodnom odsjeku koristio je analogiju kako bi suprotstavio religiozno robovanje i sinovstvo u Bogu. U ovom odjeljku taj kontekst ostaje važan, ali se naročito fokusira samo na aspekt robovanja, primjenjujući ga na nedavne događaje u Galaciji. Redci 8-9a služe kao uvod u retoričko pitanje u 9b. Po Tolmievu mišljenju, postavlja ga kako bi izrazio osjećaje koje u njemu budi mogućnost da Galaćani prihvate evanđelje njegovih protivnika. Teško je točno odrediti koji osjećaj želi prenijeti jer nas ne može voditi ton njegova glasa ili izraz lica. Po Cronjeu, koji detaljno obrađuje ovo pitanje, Apostol želi izraziti razočaranje i tugu, ali istovremeno i pokazati neispravnost njihovih namjera. On izjednačava njihove pokušaje obdržavanja Zakona sa poganskom religijom (obožavanjem počela svijeta; 4,9) koju su obdržavali prije obraćenja, što ih je zasigurno moralo šokirati. Pavlov izbor riječi τὰ στοιχεία je vrlo efektan jer ocrta sličnost između prihvaćanja evanđelja koje to nije i povratka robovanju bogovima koji to nisu.¹⁰²

2.4.4. Emotivna digresija (Gal 4,12-20)

Ova sekcija značajno se razlikuje od prethodnih. Sadrži retoričke figure poput paradoksa, aliteracije, retoričkih pitanja, svečanih izjava, eksklamacija, aforizma, paronomasije i hijazma. Hietanen smatra kako nije nužno analizirati ih jednu po jednu; važno je primijetiti kako ova raznovrsnost prati popuštanje teškog argumentativnog stila i pomak od argumenata utemeljenih na *logosu* prema *ethosu* i *pathosu*.¹⁰³ Pred kraj prethodne sekcije Pavao je upotrijebio emocionalni argument (r. 11). Ovom sekcijom dominira isti tip argumenta.¹⁰⁴ Hietanen smatra kako je, neovisno o Apostolovim stvarnim osjećajima, ovaj stil prikladan za osvježavanje pažnje čitatelja. Smještaj ove

¹⁰¹ Usp. .F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 142.

¹⁰² Usp. J. CRONJE, *The Stratagem of the Rhetorical Question in Galatians 4:9-10*, 1992., str. 417.-424. , prema D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 144.

¹⁰³ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 148.

¹⁰⁴ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 145.

sekcije može se najbolje objasniti kao način stvaranja varijacije u dugoj argumentativnoj sekciji, kao prezentacijsko sredstvo koje će olakšati recepciju slijedećeg teškog argumenta u 4,21-23 i istovremeno pripremiti publiku na tranziciju na pitanja socijalne situacije Galaćana od 5,1.¹⁰⁵

Autori često priznaju teškoću razumijevanja funkcije i argumenata ove sekcije, što se tradicionalno pripisivalo ideji kako Pavao ovdje gubi kontrolu nad svojim argumentom jer su ga napokon svladale vlastite emocije. Druga mogućnost je da se koristi helenističkim *toposom* prijateljstva. Priznajući kako je to česta tema u helenističkoj literaturi, Hietanen ipak predlaže treću interpretaciju: Apostol želi Galaćanima prikazati svoj *ethos*. On je već utvrdio kako je njegovo ponašanje primjer i u doktrini i u životu (incident s Kefom u Antiohiji posebno je složen kako bi za to posvjedočio). Ovdje želi podsjetiti Galaćane kako su se pri njegovom posjetu i osobno mogli uvjerili u njegov autoritet.¹⁰⁶

Pavao ovu sekciju otvara izrazom bliskosti „*braćo*“, kojeg nije koristio od 3,15. Njegova početna molba, „*postanite kao ja*“ (4,12a) , u sjećanje doziva ranije autobiografske sekcije poslanice. Poput drugih mjesta u svojim poslanicama, on se postavlja kao model nasljedovanja Krista. Modernom čitatelju to možda izgleda kao hvalisanje, ali se radi o konvencionalnom načinu poučavanja filozofa i učitelja njegova vremena. Fraza „*postao sam poput vas*“ je izričaj njegovog prijateljstva i solidarnosti s Galaćanima. Usprkos boli koju su mu priuštili, ne smatra se uvrijeđenim (4,12b). Njegova bolest (4,13) je zasigurno bila poznatija Galaćanima nego što je nama. Možda je ona dovela do njihovog prvog susreta, ili ga kod njih zadržala dulje nego što je planirao.¹⁰⁷ U svakom slučaju, za vrijeme svoje bolesti im je propovijedao evanđelje. Galaćani ga zbog njegove tjelesne slabosti nisu odbacili ili prezreli, što se u ono vrijeme moglo vrlo lako dogoditi. Umjesto toga, primili su ga poput anđela, poput samog Krista.

Najučinkovitija retorička strategija u ovoj fazi je dvostruka upotreba hiperbole: ἀλλ' ὡς ἄγγελον θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν (4,14b). Tako Pavao efektno naglašava misao ovog retka: Galaćani su se prema njemu ponijeli izuzetno lijepo. Ovaj

¹⁰⁵ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 149.

¹⁰⁶ Usp. *Isto*, str. 148.

¹⁰⁷ Usp. J. BARTON; J. MUDDIMAN (ur.), *The Oxford Bible Commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2001.,str. 1161.

opis lijepog ponašanja slijedi oštar prijekor iz 4,15a: ποῦ οὖν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν. Ovo retoričko pitanje naglašava izostanak njihovog tadašnjeg blaženstva. Prijekor slijedi još jedan spomen njihova ponašanja za vrijeme njegova boravka među njima: μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν ὅτι εἰ δυνατόν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἐδώκατέ μοι (4,15b). Pavao ovdje koristi dvije retoričke tehnike kako bi svoje misli prenio na vrlo učinkovit način. Prvo, koristi svečanu formulu μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν, zakletvu koja jamči istinitost onoga što slijedi. Drugo, ponovno se služi hiperbolom: kad bi mogli, Galaćani bi izvadili svoje oči i dali mu ih. To je metaforički izričaj čina vrhunskog prijateljstva, pošto su se u antici oči smatrale najvrijednijim organom.¹⁰⁸

U 17. retku Pavao iznenada skreće pozornost s Galaćana na svoje protivnike (možda u pokušaju da na njih prebaci neprijateljstvo iz retoričkog pitanja prethodnog retka). Ponovno ih kritizira tako da ova cjelina ostavlja dojam gorčine. Svoje protivnike optužuje za skrivene namjere: oni revnuju za Galaćane, ali ne iz plemenite nakane. Iz njegove perspektive, ta briga nije iskrena. Njegovi protivnici ga žele izolirati kako bi Galaćani svoju brigu mogli posvetiti njima. Kritika je očita: oni nisu uistinu zabrinuti za Galaćane, stalo im je samo do njih samih.¹⁰⁹ Prva polovica 18. retka je vjerojatno neki postojeći aforizam ili izreka koju je Pavao proširio kako bi izrazio nadu da njegovo izbjavanje iz zajednica u Galaciji neće naškoditi njihovom odnosu. Snažan izričaj njegove zabrinutosti i boli iz redka 19 nema niti približne paralele u ostatku njegovih spisa. Uspoređuje sa trudnicom u porođajnim mukama, a zatim nastavlja sa istom slikom rađanja izražavajući želju da se Krist oblikuje među njegovim čitateljima (poput zametka/fetusa). U redku 20 Apostol zaključuje ovu digresiju željom za osobnom prisutnošću među Galaćanima kako bi se obnovio njihov topao odnos. On zna da ova poslanica mora biti nadomjestak njegove prisutnosti.¹¹⁰

2.4.5. Alegorija Sara/Hagara (Gal 4,21-31)

Alegorija o Sari i Hagari u Gal 4,21-31 i dalje je izazov za teologe koji se još nisu posve složili oko njezina tumačenja. Nema konsenzusa o pitanjima njezine glavne

¹⁰⁸ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 147.

¹⁰⁹ Usp. *Isto*, str. 150.

¹¹⁰ Usp. J. BARTON; J. MUDDIMAN (ur.), *The Oxford Bible Commentary*, str. 1162.

ideje, svrhe ili redka koji ju zaključuje. Termini ropstva, dvije vrste rađanja, svrha Zakona i narav nasljedstva su predmet značajne količine dijaloga i debate. Velik dio problema leži u tumačenju Pavlovih riječi ἄτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα, „*ovo je slika/alegorijski rečeno*“ (4,24). Sažeto rečeno, alegorijska tehnika koristi neku riječ ili koncept da označi drugu riječ ili koncept, i to na zagonetan način koji nema očite poveznice među njima. Očiti smisao riječi nije onaj na koji Pavao smjera, budući da se radi o alegoriji. Mnogi smatraju kako je Pavlovo „alegorijski rečeno“ narativna alegorija, čest žanr u klasičnoj grčkoj književnosti. Radi se o fiktivnoj naraciji koja ima likove, zaplet i jasan početak i kraj, a služi za prenošenje moralne pouke. Drugi sugeriraju da Apostol koristi antičke retoričke postupke kako bi iznio alegorijski argument. Treći smatraju kako je ovaj argument tipologija, promatranje figura i događaja iz Tore kao sjene budućih događaja, u ovom slučaju Krista i Crkve.¹¹¹

Pripovijetka o Sari i Hagari tumačena kao alegorija je prvi slučaj retoričke primjene Pisma izravno na situaciju u Galaciji. Pavao koristi Pismo kako bi uspostavio vlastiti identitet u odnosu na svoje protivnike unutar narativa Izraela. On mora pokazati kako su on i njegovi sunarodnjaci, iako rođeni Abrahamu po tijelu, primljeni u posinstvo snagom obećanja.¹¹² Uz svoj prijašnji argument kojim je povezo Galaćane sa obećanjima Abrahamu, ovdje tvrdi kako Abrahamova pripovijest najavljuje i postojanje drugog saveza koji rađa ropstvom, kao i rascjep između baštinika i nebaštinika. Alegorijski potez je identifikacija ta dva saveza sa dvije žene koje su Abrahamu rodile djecu. Pavlova tipologija fokusira se na dva Abrahamova potomka, koja on identificira po njihovim majkama: jedan je od ropkinje a drugi od slobodne (4,22). Zatim ponovno postavlja ovu distinkciju, ovaj put u terminima njihove veze s Abrahamom. Jedan je rođen „*po tijelu*“, a drugi „*snagom obećanja*“ (4,23). Svaka žena povezana je sa jednim savezom, što je proširenje argumenta iz 3,15-17. Pavao je već definirao Zakon dan na Sinaju kao drugi, odvojeni savez koji rađa ropstvom, te taj njegov argument više nije iznenađujući. Radikalni potez je njegova asocijacija sa Hagarom. On nudi jezičnu vezu Sinaja i Hagare, vjerojatno iz židovske predaje o imenu Hagara, ne objašnjavajući je detaljnije svojoj publici. Tu vezu aktualizira tvrdeći kako taj savez dijeli temelj sa sadašnjim Jeruzalemom, jer oboje za izvor imaju ropstvo (4,25). Spomen sadašnjeg

¹¹¹ Usp. A. DAVIS, *Allegorically Speaking in Galatians 4:21-5:1*, u: *Bulletin for Biblical Research*, 14 (2004.) II, str. 162.

¹¹² Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 346.

Jeruzalema odnosi se na njegove protivnike, koji i dalje ostaju zarobljeni.¹¹³ Misao da je Božji savez s Izraelom povezan sa Hagarinim ropstvom, te kako za posljedicu ima ropstvo onog koji ga slijedi, zasigurno je zapanjila publiku. Njegove tvrdnje o slobodi su podjednako iznenađujuće, iako suptilnije. Koristeći riječ „naša“ za Saru kao majku, Pavao u svoju misao uključuje i nežidove. Nadalje, sve one povezane sa sadašnjim Jeruzalemom proglašava robovima, što je za Židove zasigurno bila skandalozna misao. Sloboda nebeskog Jeruzalema povezana je sa drugom majkom, koja je također bila slobodna. Pavao zatim iznosi propoziciju koju želi dokazati: ta slobodna žena je „*majka naša*“ (4,26). On tvrdi kako su on i Židovi koji rade za evanđelje, kao i Galaćani, djeca slobodne žene.¹¹⁴ Još jače zaoštravajući argument, uvodi jasnu referencu na potomstvo citirajući Iz 54,1.23.¹¹⁵ U izvornom kontekstu, Izaija tješi postegzilske Židove koji se suočavaju s povratkom u Jeruzalem „nerotkinju“. Za njegovu publiku ovaj Izaijin kontekst nije važan. Umjesto toga, u njegovu argumentu nerotkinja je Sara kojoj se pruža utjeha što ne može imati potomstvo prirodnim putem, nego samo preko obećanja. Izaija je obećao da će broj djece rođene kroz obećanje biti veći od onih rođenih po tijelu. Ona kojoj Izaija nudi to obećanje je „*majka naša*“. Pavao dodaje kako su i Galaćani djeca obećanja. To nije novi argument nego ponavljanje premise koju je već utvrdio: oni su, kao nežidovi, djeca obećanja (3,8; 4.18). Rodili su se Abrahamu kroz Duh poput Izaka (κατὰ Ἰσαάκ; 4,28), a ne prirodnim sredstvima. Njihov identitet djece obećanja je dokaz kako se Izaijino proročanstvo ispunilo. Izobilje pogana povezano sa Abrahamom znak je ispunjenja obećanja.¹¹⁶

U završnim redcima ove literarne cjeline Pavao nastavlja govoriti alegorijskim načinom, ali i počinje dijeliti savjete. On ovdje privodi kraju svoju argumentaciju i najavljuje savjetodavni dio poslanice. U prethodnom fokusu alegorijskog argumenta ocrtao je sukob kojeg su njegovi židovski protivnici stvorili oko pitanja obrezanja i obdržavanja Zakona. Pavao je demonstrirao tu napetost alegorijski simulirajući drugi sukob. Alegorija je uspjela i rezultat je zasigurno bio zaprepaštenje publike. Zatim počinje objašnjavati kako konflikt koji je stvorio „alegorijski govoreći“ nije bio poanta

¹¹³ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 340.

¹¹⁴ Usp. *Isto*, str. 341.

¹¹⁵ Usp. A. DAVIS, *Allegorically Speaking in Galatians 4:21-5:1*, str. 169.

¹¹⁶ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 343.

njegove poruke, nego ukazuje kako postoji put do rješenja sukoba. Poruka je i dalje alegorijska i zadržava element iznenađenja, ali je više savjetodavna: „Što veli Pismo? Otjeraj sluškinju i sina njezina jer sin sluškinje ne smije biti baštinikom sa sinom slobodne“ (4,30). Ovaj princip je istovremeno univerzalan i primijenjen na specifičnu situaciju. Što god činilo konstitutivni element ropstva (koje stvarno ne potječe od Hagare jer Pavao govori alegorijski), ono ne smije biti baština djece obećanja.¹¹⁷ Referencom na baštinu u parafrazi Post 21,10 Pavao vraća svoj argument Abrahamu kao uporištu narativa kojeg konstruirao. Oni koji su primili baštinu su djeca slobodne žene, što doziva u sjećanje sliku koju je ocrtao u 4,1-2: dar baštine ukazuje na identitet nasljednika. Ovdje želi stvoriti distinkciju među Židovima: neki od njih su djeca slobodne žene, a drugi ostaju djeca ropkinje. Iz zaključka u 4,31 - 5,1a jasno je kako ovdje argumentira i za vlastiti identitet djeteta slobodne žene. Krist je oslobodio njega i njegove sunarodnjake na novu vrstu slobode, koju Pavao istražuje u petom poglavlju.¹¹⁸

2.5. Parenetska sekcija poslanice (Gal 5,1 - 6,10)

Betz je zadnji dio tijela poslanice (5,1 - 6,10) nazvao parenetskim¹¹⁹ i podijelio ga na tri dijela: 5,1-12; 5,13-24 i 5,13 - 6,10.¹²⁰ Ne slažu se svi sa njegovom klasifikacijom ovog dijela poslanice. Fairwheater smatra kako označavanje ove sekcije kao parenetske, u strogom smislu odvojene od prethodne argumentacije, ne daje za pravo širokom obujmu Pavlove misli u poslanici. Najbliža paralela formi i sadržaju ove poslanice se nalazi u Poslanici Rimljanima. Tamo se definitivan kraj doktrinarnog izlaganja može naći u 11,36, nakon čega slijedi novi početak nagovorom o posvećivanju tijela. Fairwheater kako je ta paralela, iako nije egzaktna, prikladna za promatranje prijelaza kojeg ona smješta između Gal 5,12-13.¹²¹ I F. Matera smatra da je označavanje ove sekcije kao strogo parenetske restriktivno jer 5,1 - 6,17 služi kao unificiran vrhunac Pavlove argumentacije. On naglašava kontinuitet ovog odsjeka sa prethodnom

¹¹⁷ Usp. A. DAVIS, *Allegorically Speaking in Galatians 4:21-5:1*, str. 173.

¹¹⁸ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 346.

¹¹⁹ Usp. H.D. BETZ, *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, str. 376.

¹²⁰ Usp. *Isto*, str. 377.

¹²¹ Usp. J. FAIRWEATHER, *The Epistle to the Galatians and Classical Rhetoric. Part 3*, str. 226.

teološkom argumentacijom, ističući da je pitanje obrezanja samo naznačeno, ali ne i obrađeno u prethodnim poglavljima. Pavao o obrezanju argumentira na dva mjesta: 5,1-12 i 6,1-17.¹²²

Treba li se povlačiti jasna crta između argumentativne i parenetske sekcije u 4,31 - 5,1? Glavni argument za to jest što se prijelaz u 5,1 čini naglim, bez tranzicijske čestice ili fraze. Pozornost se pomiče od povijesti Izraela, narativne cjeline sažete u čitanju biblijske pripovijesti o Sari i Hagari, prema sadašnjosti i budućnosti Galaćana. Adams zaključuje kako nije ni potrebna stroga formalna distinkcija da bi se prepoznao taj zaokret¹²³ On smatra da je Pavao po samom retoričkom planu Poslanice „prisiljen“ razvijati moralnu argumentaciju ovih poglavlja. Apostol se bavi ponašanjem Galaćana upravo zato što je njihovo ponašanje retorička situacija koja je izazvala njezin nastanak.¹²⁴ Čitanje Poslanice kao jedne cjeline, umjesto odvajanja zadnjih dvaju poglavlja kao dodatka, vodi čitatelja da prepozna kako njezina narativna retorika utječe na čitanje parenetske sekcije. Pavlove upute zajednici utemeljene su i ovise o retoričkom poslu kojeg je obavio u prethodna četiri poglavlja. Kao što Kennedy primjećuje: „*Gal 1,1-5,1 pruža temelj za specifične naloge koji su praktična svrha pisanja poslanice. Odvajanje poglavlja 5-6 od ostatka argumenata nije tek povreda jedinstva teksta, nego i povreda njegovog retoričkog jedinstva.*“¹²⁵

2.5.1. Nagovor protiv obrezanja (Gal 5,1-12)

U prvoj podsekciji (5,1-12) Pavao primjenjuje shemu indikativ/imperativ na pitanje podređenosti Zakonu i obrezanju. Snažnim jezikom pred Galaćane je postavljen izbor: ili Zakon ili milost (5,2-6). Pavao zatim tvrdnje svojih protivnika o Zakonu i milosti odbacuje kao lažne (5,7-12).¹²⁶ Kao tri ključne točke u retoričkoj strategiji 5,2-

¹²² Usp. F. MATERA, *The Culmination of Paul's Argument to the Galatians. Gal. 5.1-6.17*, 1988. ,str. 129., prema P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, str. 114.

¹²³ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 352.

¹²⁴ Usp. F. MATERA, *The Culmination of Paul's Argument to the Galatians. Gal. 5.1-6.17*, 1988. ,str. 82, prema R. ADAMS, *The Israel of God*, str., str. 368.

¹²⁵ G.A. KENNEDY, *New Testament Interpretation through Rhetorical Criticism*, 1984., str. 150., prema R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 369.

¹²⁶ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 370.

12 Tolmie navodi: 1) u 2-4 dominantna retorička strategija je strogo upozorenje protiv obrezanja. 2) u 5-6 pokazuje se kako je razlika između obrezanja i neobrezanja izgubila važnost. 3) u 7-12 dominantna (ali ne isključiva) strategija je diskreditacija protivnika.¹²⁷ U Gal 5,2-12 koristi se rječnik koji obuhvaća sve središnje termine koji se javljaju u poslanici (obrezanje, opravdanje, pravednost, Zakon, Krist, milost, vjera, Duh, ljubav).¹²⁸ U ovoj sekciji Pavao pokušava riješiti krizu u Galaciji, otpad i izopačenje evanđelja od strane svojih protivnika. Ovaj odlomak također razračunava s pitanjem obrezanja, izvorom galacijskog spora.

Prvih šest redaka fokusirano je na glavnu temu cijele sekcije, obrezanje. Pavao ponovno iznosi argumente protiv potrebe obrezanja nežidova. Svi argumenti idu u korist jedne tvrdnje: Galaćani se ne bi smjeli obrezati (5,2).¹²⁹ U 5,1 jasno je kako Galaćani stoje pred izborom između nastavka slobode u Kristu ili ponovnom podvrgavanju jarmu ropstva (Zakonu). Choi u 5,2-6 pronalazi niz antiteza za koje smatra da sumiraju i rekapituliraju većinu bitnih teoloških tema i problema poslanice. Te antiteze isprva nisu očite, osim one u 5,6. Ostale postaju očitije nakon detaljnije analize. Prvo, jasno je kako se Pavao protivi obrezanju suprotstavljajući mu Krista. On tvrdi da obrezanje poništava Kristovu korisnost, te čini one koji mu se podvrgavaju dužnicima cijelog Zakona (5,3).¹³⁰ Ovaj argument o obrezanju istovremeno je i ponovna prezentacija vlastite povijesti. Njegova emfatička samoreferenca (ἐγὼ Παῦλος) usmjerava pažnju čitatelja na njegov identitet konstruiran kroz poslanicu. On ovdje govori kao Židov koji je umro Zakonu kako bi živio Bogu (2,19). Nitko ne može bolje govoriti Galaćanima o opasnostima obrezanja od onoga koji je sam obrezan i koji je iz pretjerane revnosti otačkim predajama progonio Crkvu do uništenja (1,13-14). Njegov argument kako im obrezanima Krist neće ništa koristiti odzvanja u opisu njegova života. Kao obrezanomu, Krist mu nije koristio. Bilo je potrebno da mu Bog objavi svoga Sina (1,15-16) kako bi se u njegovom životu dogodio preokret.¹³¹ Uočava se nekoliko

¹²⁷ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 162.

¹²⁸ Usp. H-S. CHOI, *The Rhetorical Function of Galatians 5:2-6*, u: *Torch Trinity Journal*, 11 (2008.) I., str. 114.

¹²⁹ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 164.

¹³⁰ Usp. H-S. CHOI, *The Rhetorical Function of Galatians 5:2-6*, str. 107.

¹³¹ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 374.

pomoćnih tehnika koje mu omogućavaju da snažno prenese ovo upozorenje:

- vrlo vješt izbor emfatičnih riječi poput „inzistirati“ (μαρτύρομαι), „ponovno“ (πάλιν), „svaki čovjek“ (παντι ἀνθρώπω).
- koristi igru riječi: ὀφειλέτης u 5,3 povezano sa ὠφελήσει u prethodnom retku.
- koristi vrlo uočljivu aliteraciju, naročito glasa p: μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντι ἀνθρώπω περιτεμνομένω ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι.¹³²

Pavao zatim postavlja Zakon u antitezu sa milošću (5,4bc). Pokušaj Galaćana da ovisi o Zakonu rezultira njihovim odvajanjem od milosti. To znači kako se radi o dva međusobno isključiva sredstva opravdanja. On želi da Galaćani shvate kako ne moraju proći obrezanje niti biti poslušni Zakonu kako bi postali punopravni članovi zajednice Saveza. Protiv onih koji tvrde da je identitet djeteta Božjeg određen obrezanjem i Zakonom, on drži kako taj identitet ovisi o Božjem spasenjskom djelovanju, poput poziva (3,8.15-18.21.23.29; 4,18), slanja Krista i Duha (4,4-7) i Božjeg znanja (4,9).¹³³ Pavao uspostavlja distinkciju između Židova rođenjem, poput sebe, i potencijalnih judaiziranih pogana, poput onih Galaćana koji su se dali obrezati. On i njegovi sunarodnjaci umaknuli su prokletstvu Zakona i obvezi njegova opsluživanja jer ih je Krist otkupio od njega (3,13.25). Njegov argument ovdje pretpostavlja da takvo otkupljenje neće biti moguće za obrezane Galaćane. To je poanta njegove tvrdnje kako su obrezani „prekinuli s/odrezani od Krista“ (κατηργήθητε ἀπὸ Χριστοῦ; 5,4a). Galaćani su počeli „u Kristu“, već primivši Duha „od vjere“ (3,2.5). Taj dar im je dan bez pokušaja opsluživanja židovskog Zakona. Za Galaćane koji su počeli u Kristu naknadni ulazak u svijet Zakona znači raskid s Kristom, jer ulaze u odnos koji je Pavao napustio.¹³⁴

U petom retku negativnoj slici života u Zakonu suprotstavlja se slika onih koji žive u Duhu. Pavlovo prvo lice množine sada uključuje sve koji su u Kristu, jer je ustvrdio kako su i Židovi rođenjem (3,14;4,6) i nežidovi (3,2.5) primili Duha. Objekti skupine su ga primile od vjere (ἐκ πίστεως) i stoga imaju potencijal biti opravdane. On

¹³² Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 165.

¹³³ Usp. H-S. CHOI, *The Rhetorical Function of Galatians 5:2-6*, str. 109.

¹³⁴ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 376.

objašnjava temelj ove zajedničke nade tvrdeći kako obrezanje i neobrezanje po sebi nemaju učinkovitosti. Tvrdeći kako su oba stanja nebitna, Apostol se odmiče od onoga što bi Galaćani trebali činiti i fokusira se na smisao fraze „u Kristu Isusu“.¹³⁵

Pavao kaže: ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει οὔτε ἀκροβυστία ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη (5,6). On tvrdi kako je u πίστις privedena kraju perspektiva obrezanja i neobrezanja koja je razlikovala Židove od pogana. Ovu antitezu formulira kako bi se borio protiv etnocentrizma svojih protivnika i privolio Galaćane da ga odbace. Ovdje ponovno apelira na iskustvo zajednice kao potporu za svoje tvrdnje: sam identitet Galaćana obeskrepljuje obrezanje i neobrezanje.¹³⁶ Nije bitno obrezanje nego vjera ljubavlju djelotvorna. Efekt ove rečenice pojačan je na dva načina u njezinoj strukturi. Prvo, Pavao smješta Χριστῷ Ἰησοῦ na prominentno mjesto na početku rečenice. Drugo, koristi antitetičku strukturu οὔτε/ ἀλλὰ kao sredstvo naglašavanja.¹³⁷

Na temelju analize antiteza u 5,2-6, Choi smatra da se ne radi sumariju ili zaključku prethodne argumentacije. On smatra da je funkcija ove sekcije dvostruka. Prvo, 5,2-6 je vrhunac poslanice jer obuhvaća svu prethodnu argumentaciju i vodi je prema novoj fazi argumenta. Ovaj odlomak je vrhunac prikaza krize u Galaciji i Pavlovog pokušaja da je razriješi i odgovori na specifična pitanja. Poslanica je napisana kako bi se obranila istina evanđelja, a ovo je vrhunac te obrane. Drugo, ovi redci su ključ interpretacije poslanice jer predstavljaju njegova teološka uvjerenja i horizonte.¹³⁸

U 5,7-12 Pavao apelira čitateljima neka izaberu milost zbog prethodnih iskustava koja ih vode u svijetlu budućnost. Sloboda uključuje odgovornost, Galaćani moraju izabrati.¹³⁹ U 5,7 izravno se obraća Galaćanima, kudeći ih što su skrenuli s puta istine, što doziva u sjećanje 1,6. Zatim u 5,8-9 prebacuje krivnju na nekoga tko pokušava zavesti i zbuniti Galaćane i jasno se distancira od te skupine.¹⁴⁰ U retku 10a nakratko prekida diskreditaciju i izražava uvjerenje kako će se Galaćani složiti s njim.

¹³⁵ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 112.

¹³⁶ Usp. *Isto*, str. 113.

¹³⁷ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 167

¹³⁸ Usp. H-S. CHOI, *The Rhetorical Function of Galatians 5:2-6*, str. 115.

¹³⁹ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*,
URL:<http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (preuzeto 27. 02. 2014.)

¹⁴⁰ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 168.

Duvall primjećuje kako je ovo vrlo snažan izazov publici jer pokušava utjecati na želju Galaćana da mu ugone. Nadalje, to što je izvor njegovog pouzdanja ἐν κυρίῳ pokazuje ne samo čvrsto uvjerenje kako Bog može radikalno mijenjati ljude, nego služi i kao suptilna tvrdnja da njegovo evanđelje prati božanski autoritet. Odbijajući ga, Galaćani bi odbili volju Božju. U 10b nastavlja obračun s protivnicima: ὁ δὲ παράσσω ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἐὰν ᾗ. Opisuje ih kao ljude koji će snositi Božju osudu. Ideja osude služi mu na dva blisko povezana načina. Prvo, služi kako bi se stvorio rascjep između Galaćana i onih koji ih zbunjuju, jer zasigurno ne žele biti asocirani s ljudima koji će snositi osudu. Drugo, ponovno ih podsjeća na božanski autoritet svog poslanja. Tako u vezi sa ἐκ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς iz retka 8 i ἐν κυρίῳ iz 10a ova referenca o božanskoj kazni potkrepljuje tvrdnju o autoritetu njegova poslanja.¹⁴¹

Poslanica je puna argumenata protiv prakse obrezanja, ali Pavao tome dodaje slabo vjerojatnu mogućnost kako ga ne bi progonili da propovijeda obrezanje (5,11).¹⁴² Očito je kako reagira na konkretnu optužbu, ali ne daje detaljnije informacije o njoj jer pretpostavlja da su Galaćani dobro upoznati s optužbama protiv njega. Kakav god bio smisao te optužbe, on odgovara kako ne bi bio proganjan kad bi ona bila istinita, jer bi to značilo da je uklonjen Kristov križ kao kamen spoticanja.¹⁴³ Nakon te kratke obrane, Pavao kreće u protunapad pokazujući svoj prijezir prema svojim protivnicima, izražavajući želju neka pri obrezanju dožive nezgodu (5,12). Hietanen smatra kako se ovdje radi o šali koja razbija napetost i olakšava prijelaz u slijedeću sekciju.¹⁴⁴

2.5.2. Nagovor na život po Duhu (Gal 5,13-24)

U predavljanju teme antitetičkih izbora koji stoje pred Galaćanima (5,13-15) Pavao tvrdi kako sloboda od spona Mojsijevog zakona ne bi trebala biti povodom za podavanje tjelesnim nagonima, koji nose gorčinu i samoproždiranje. Umjesto toga, ona

¹⁴¹ Usp. J. S. DUVALL, *Identity-Performance-Result. Tracing Paul's Argument in Galatians 5 and 6*, 1994. str. 32., prema D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 169.

¹⁴² Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 167.

¹⁴³ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 170.

¹⁴⁴ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, str. 168.

treba biti prilika za služenje u ljubavi, što je trebao biti temeljni princip Zakona.¹⁴⁵ Dvije zapovijedi upravljaju svime što je rečeno u 5,13-6,10. To su 5,13 i 5,16, a ostatak je u biti njihova razrada i primjena. Retorički okvir kojeg stvara putem zapovijedi, upozorenja, bodrenja i obećanja pojačan je brojnim pomoćnim retoričkim sredstvima.¹⁴⁶ U 5,13 ponavlja se poziv na slobodu iz 5,1. Ὑμεῖς u 5,13a je emfatičan i podcrtava razliku između Galaćana i onih koji iz zbujuju iz 5,12. Postavlja se pitanje zašto se ponavljaju izričite tvrdnje o slobodi (5,1) i ljubavi (5,6)? Ovo ponavljanje se čini potrebnim jer Pavao kreće u prikaz antitetičkog kontrasta nutarnje dinamike u njegovim i zajednicama judaizantata u Galaciji (5,16-23): njegove zajednice, a ne one njegovih protivnika, očituju istinsku i sposobne su ostvariti ideal ljubavi prema bližnjemu koja označava ispunjenje Zakona.¹⁴⁷

Russel smatra kako je Apostol riječ σάρξ, ključni pojam ovih redaka, preuzeo od svojih protivnika i počeo ga koristi protiv njih. Judaizantima je to očito bio drag pojam. Očigledno su propovijedali evanđelje temeljeno na premisi kako Bog u obrezanju ima vječan savez sa Abrahamovim potomstvom. Ovaj σάρξ-savez spominje se u LXX tekstovima poput Post 17,13b. Pavao je srušio njihove teološke postavke naglašavajući klasično starozavjetno shvaćanje pojma σάρξ - tjelesno ljudsko postojanje u svojoj slabosti, krhkosti i prolaznosti, nasuprot vječnoj Božjoj egzistenciji.¹⁴⁸ Njegova trajna poanta u poglavljima 3 - 6 je kako se σάρξ odnosio na život prije dolaska Mesije, a sada označava život odvojen od vjere u njega. Tek je Kristovo raspeće okončalo život kojeg karakterizira σάρξ (5,24; Usp. Rim 8,2-4). Iako živjeti u tijelu prije Krista nije bilo za osudu, svejedno se radilo o životu u slabosti, krhkosti i prolaznosti zbog naravi tijela. Za Izrael, to je značilo živjeti pod Mojsijevim Zakonom (Gal 3,19 - 4,10). Dakle, σάρξ i νόμος su dolazili u tandemu. Od Mojsija do Mesije biti ὑπὸ νόμον je također značilo biti ἐν σαρκί. Zato je toliko instruktivna alegorija o Sari i Hagari. Pavlov brilijantni polemički potez je to što je želju Galaćana da budu ὑπὸ νόμον (4,21) opisao kao tragičnu želju za vraćanje u ropstvo Hagare i Išmaela, koje označava sinajski Savez (4,25). U takav savez ulazi se rađanjem κατὰ σάρκα poput Išmaela (4,23-29). Ironično,

¹⁴⁵ Usp. W. RUSSELL, *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2*, str. 433.

¹⁴⁶ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 176.

¹⁴⁷ Usp. W. RUSSELL, *The Apostle Paul's Redemptive-Historical Argumentation in Galatians 5:13-26*, u: *Westminster Theological Journal*, 57 (1995.), str. 339.

¹⁴⁸ Usp. *Isto*, str. 335.

rađanje za savez kroz σάρξ je upravo ono što su judaizanti navješćivali. Sam σάρξ izvorno nije po sebi zao ni u starozavjetnim ni u Pavlovim spisima, ali je dio ograničenosti stvorenog ljudskog postojanja.¹⁴⁹

Dva izbora koja stoje pred Galaćanima su jasno označena u 5,16-24. Oni koji nastave živjeti po nadidenom modelu života „*po tijelu*“ neće baštiniti kraljevstvo Božje. Suprotno, oni koji se identificiraju sa zajednicom Duha biti će „*po Duhu*“ osposobljeni dati plod jedinstva u ljubavi, odvojeni od svakodnevnih ograničenja zakona.¹⁵⁰ Redci 5,13-15 i 5,25-26 postavljaju pred Galaćane odnose između kojih biraju kako će koristiti svoju slobodu. U središtu Pavlovog argumenta u ovim redcima je snažno i ironično povijesno-spasenjsko rezoniranje.¹⁵¹ Dok zajednice judaizanata grizu i proždiru jedna drugu (5,15), hvalisave su i zavidne (5,26), pavlovske zajednice žele služiti u ljubavi (5,13c) i hodati po Duhu (5,25). Zajednice judaizanata očituju plodove tijela i tako pružaju dokaz da neće baštiniti Kraljevstvo Božje (5,19-21), a pavlovske očituju plodove Duha i istinsko ispunjenje Zakona (5,22-23). Ovo ispunjenje u ljubavi (5,14) vidi se u dijeljenju materijalnih dobara unutar i izvan zajednice (6,6-10) i razrješavanju teških situacija sa grešnicima u zajednici (6,1-5). U oba područja, zajednice koje je utemeljio Pavao očituju ponašanje primjereno novom stvorenju i životu po standardu Duha.¹⁵²

Zbog premise kako vjernici duguju svoje živote (obraćenje i svakodnevicu) djelovanju Duha, pozvani su ravnati se (στοιχῶμεν) Duhom, to jest hodati u harmoniji s njegovim vodstvom (5,25b). To ima duboke implikacije za vjernika iznutra (stav) i izvana (akcije). Neuspjeh u stavu (tašta slava) ide ruku pod ruku s pogrešnim činima (izazivanje, zavidnost).¹⁵³ Unutar argumenata u poslanici, zapovijed πνεύματι περιπατεῖτε u 5,16 te njezina razrada u 5,17-24 retorički je i emocionalni vrhunac svih argumenata koji proizlaze iz antiteze σάρξ/πνεῦμα. Slijedeća dva odlomka predstavljaju

¹⁴⁹ Usp. W. RUSSELL, *The Apostle Paul's Redemptive-Historical Argumentation in Galatians 5:13-26*, str. 336.

¹⁵⁰ Usp. W. RUSSELL, *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2*, str. 434.

¹⁵¹ Usp. W. RUSSELL, *The Apostle Paul's Redemptive-Historical Argumentation in Galatians 5:13-26*, str. 343.

¹⁵² Usp. *Isto*, str. 340.

¹⁵³ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, URL:<http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (preuzeto 27. 02. 2014.)

svojevrsno smirivanje jer sadrže vrlo specifične upute za način života (6,1-10) i zaključak čitave poslanice (6,11-18). Pavao u ovoj sekciji također dostiže teološki vrhunac u opisu djelovanja Duha. U 5,16-24 se najjasnije vidi kako je hod po Duhu božansko sredstvo oslobođenja od života kojeg karakterizira σάρξ.¹⁵⁴

2.5.3. Neke praktične implikacije života po Duhu (Gal 6,1-10)

U redcima 6,1-10 mogu se označiti tri odjeljka. To su 1-5, 6 i 7-10 sa desetim retkom kao zaključkom ne samo ovih redaka, nego i čitave parenetske sekcije.¹⁵⁵ U 6,1a Pavao opisuje moguću, gotovo sigurnu situaciju da neki član zajednice bude uhvaćen u kakvu prijestupu. Redak 1b govori drugim članovima zajednice kako postupati u tom slučaju. Značajno je kako Apostol miče fokus sa prijestupnika na ostatak zajednice, točnije, na blag način na koji trebaju postupati s njim.¹⁵⁶ U 1c ponovno skreće pozornost publike i upozorava ih da sami ne padnu u sličnu napast. Zatim još jednom skreće pozornost na način ophođenja vjernika jednih prema drugima (6,2a). I dalje prvotno smjera na situaciju opisanu u prethodnom retku, ali zapovijed je tako sročena da uključi bremena općenite naravi. U 2b nastavlja obećanjem kako će tako ispuniti zakon Kristov.¹⁵⁷

Redci 3-5 su pomalo antiklimaktični nakon prethodna dva. Možda se odnose na neku specifičnu slabost zajednica u Galaciji koje je Pavao bio svjestan, ili se radi o općenitijim upozorenjima koja se mogu primijeniti na gotovo svako društveno okruženje.¹⁵⁸ U šestom retku naređuje onima koji se „uče Riječi“ da sa svojim učiteljima dijele sva svoja dobra. Izraz πᾶσιν ἀγαθοῖς vjerojatno se odnosi na materijalna dobra. Zašto smatra nužnim da Galaćani svojim učiteljima osiguraju materijalne nužnosti za život? Martyn je možda u pravu sugerirajući kako su učitelji koju su ostali vjerni Pavlu trpjeli neprijateljstva onih koji su ih pokušavali smijeniti. On

¹⁵⁴ Usp. W. RUSSELL, *The Apostle Paul's Redemptive-Historical Argumentation in Galatians 5:13-26*, str. 346.

¹⁵⁵ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 196.

¹⁵⁶ Usp. *Isto*, str. 190.

¹⁵⁷ Usp. *Isto*, str. 191.

¹⁵⁸ Usp. BARTON; J. MUDDIMAN (ur.), *The Oxford Bible Commentary*, str. 1164

je možda toga bio svjestan i smatrao nužnim podsjetiti Galaćane na njihovu dužnost uzdržavanja učitelja.¹⁵⁹

Redci 7-9 funkcioniraju kao jedna cjelina. U 7a Pavao počinje upozorenjem koje skreće pozornost na važnost slike koja slijedi: ὁ γὰρ ἐὼν σπείρη ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει (6,7b). Ova slika (kao i redci 8-9) iznosi argument utemeljen na posljedicama ljudskih čina. U osmom retku primjenjuje sliku žetve na situaciju u Galaciji koristeći je kao temelj za upozorenje i obećanje. Zanimljivo je kako lagano mijenja sliku u njezinoj primjeni. Umjesto fokusiranja na sjetvu i žetvu, on naglašava narav tla koje rađa različitim vrstama plodova. Razlikovanje između sjetve u Duh i tijelo doziva u sjećanje ideje koje su dominirale u 5,16 i dalje, ali i distinkciju tijela i Duha ranije iz poslanice, poput 3,1-15. Sijanje u Duh treba shvatiti kao život po Duhu, što po sebi pretpostavlja prihvaćanje njegove verzije evanđelja. Sijati u tijelo ne znači samo činiti stvari navedene u 5,19-21, nego i pouzdati se u moć obrezanja. Iz riječi φθοράν i ζωὴν αἰώνιου jasno je kako Pavao misli na žetvu u eshatološkim kategorijama. U devetom retku poziva Galaćane da se ne umore činiti dobro, što bi se trebalo shvatiti u odnosu na sjetvu u Duhu. Referencu na žetvu „u svoje vrijeme” treba shvatiti u vezi sa spomenom vječnog života iz prethodnog retka. U desetom retku zaključuje sekciju još jednim ohrabrenjem za činjenje dobra, sada koristeći izraz τὸ ἀγαθὸν, „*dok imamo priliku*”. To dobro bi trebalo biti usmjereno svim ljudima, naročito drugim kršćanima, koji su opisani kao „*domaći u vjeri*”. Ovo ohrabrenje služi ne samo kao zaključak 6,1-10, nego i čitave sekcije započete u 5,1.¹⁶⁰

2.6. Pavlov vlastoručni zaključak (Gal 6,11-18)

U 6,11-18 Pavao dodaje zaključak vlastitom rukom, što je u skladu s epistolarnim konvencijama njegova vremena. Vlastoručni dodatak je služio kao autentifikacija pisma, sažetak glavnih točaka i za izražavanje misli kojih se pošiljatelj dosjetio nakon zaključka tijela pisma.¹⁶¹ Pavao ovdje jako proširuje uobičajenu shemu

¹⁵⁹ J.L. MARTYN, *Galatians. A New Translation with Introduction and Commentary*, 1998. str. 552., prema D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 194.

¹⁶⁰ Usp. D.F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, str. 196.

¹⁶¹ Usp. H.D. BETZ, *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, str. 355.

blagoslovima i doksologijama koje zamjenjuju želje za zdravljem i druge uobičajene elemente.¹⁶² U 6,11 on skreće pažnju na slova kojima piše. Betz tvrdi da *πηλίκα γράμματα* treba shvatiti kao velika (uncijalna) slova. Takva velika slova služe naglašavanju važnosti onog što želi reći.¹⁶³ Slično, Lightfoot kaže kako veličina slova odgovara snazi njegova uvjerenja i služi kao svjedočanstvo njegove posvećenosti. Piše krupnim uncijalnim slovima da zahvati pažnju oka i usredotoči um čitatelja.¹⁶⁴

U refutativnom uvodu (6,12-13) diskreditira svoje protivnike vlastitom rukom, tvrdeći kako njihov istinski interes nikad nije bio Zakon kojeg sami niti ne opslužuju, nego ponos i izbjegavanje progonstva. Osim 4,17, ovo je jedini izričiti spomen njihova motiva. Diskreditaciju iz 6,12-13 slijedi završna i svečana autodeskripcija (6,14-15) i intenzivna afirmacija njegove *imitatio Christi crucifixi* (6,17). Između je ubačeno obećanje mira i milosti onima koji slijede ovo pravilo (6,16).¹⁶⁵ Apostolov sud o pitanju obrezanja sažet je riječima οὔτε γὰρ περιτομή τί ἐστίν οὔτε ἀκροβυστία ἀλλὰ καινή κτίσις (6,15). Terminologija vezana uz postavljanje temelja (κτίσις, κανόνι, στοιχήσουσιν) kombinirana sa zazivom mira i milosti Isusa Krista je sjajan zaključak, okrenut budućnosti nakon rješenja iznimno naporne kontroverze. Pavao se odbija ponositi, osim Kristovim križem, čime se svjesno odmiče od retoričke norme. Čak ne čini niti izravan apel na samilost publike jer su riječi ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω rekapitulacija njegovog apostolskog autoriteta. Ipak, u ovim riječima može se prepoznati varijanta retoričke prakse posvjedočene u grčkim i rimskim izvorima. Radi se o pokazivanju rana i ožiljaka sucu, poroti ili publici, kao poziv na vrednovanje čovjekovih zasluga.¹⁶⁶

Pavao zaključuje poslanicu blagoslivljajući „Izraela Božjeg”. Termin „Izrael” se pojavljuje prvi puta, iako je on kroz cijelu poslanicu argumentirao kako Galaćani imaju

¹⁶² Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, URL: <http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (preuzeto 27. 02. 2014.)

¹⁶³ Usp. H.D. BETZ, *Pauls Letter to the Churches in Galatia*, 1967., str. 314., prema C. KEITH, „*In My Own Hand*“. *Grapho-Literacy and the Apostle Paul*, u: *Biblica*, 89 (2008.) I, str. 42.

¹⁶⁴ Usp. J. LIGHTFOOT, *St. Pauls epistle to the Galatians*, 1869., str. 218., prema C. KEITH, „*In My Own Hand*“. *Grapho-Literacy and the Apostle Paul*, str. 43.

¹⁶⁵ Usp. D. MITTERNACHT, *A Structure of Persuasion in Galatians*, u: *Acta Theologica Supplementum*, 9 (2007.) I, str. 87

¹⁶⁶ Usp. J. FAIRWEATHER, *The Epistle to the Galatians and Classical Rhetoric. Part 3*, u: *Tyndalle Bulletin*, 45 (1994.) II, str. 228.

svoje mjesto u narativu odnosa Boga sa svojim narodom. Priča je počela obećanjem Abrahamu, nastavila se kroz period Zakona, razvila se kroz Kristovu žrtvu i nastavlja se dalje sa Galaćanima i Židovima ujedinjenima u Duhu. Iako je kao termin uveden tek na kraju, narativ Izraela zaokupljao je njegovu pozornost kroz cijelu poslanicu. Božji naum da po Apostolu objavi svoga Sina poganima postavlja pitanje tko sačinjava istinski „Božji Izrael”. Pavao je prisiljen raditi unatrag, od prepoznavanja Božjeg blagoslova među onima koji su izvan njegovog ranijeg shvaćanja Izraela. Njegov zaključak o tom pitanju pokazuje slika nemogućnosti razlikovanja roba i sina prije dara baštine (4,1-2). Bog je dao baštinu Galaćanima, stoga se definicija Izraela mora promijeniti. Adams smatra kako se Poslanica Galaćanima može najbolje shvatiti upravo kao Pavlov argument za novo shvaćanje termina „Božji Izrael”.¹⁶⁷ Redak 18 sadrži blagoslov tipičan za njegove poslanice. Liturgijski ᾠμὴν stoji kao anticipacija afirmativnog odgovora zajednice na javno čitanje poslanice.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, str. 400.

¹⁶⁸ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*,
URL:<http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (preuzeto 27. 02. 2014.)

Zaključak

Rani zagovornici retoričko-kritičkog pristupa polazili su od teze kako je Pavao pisao u skladu sa antičkim modelom govora, njegovom strukturom i stilskim sredstvima. Podrobnije istraživanje antičke govorničke i literarne tradicije pokazuje kako se literarni plodovi ranog kršćanstva ne mogu jednoznačno smjestiti u kontekst antičkog javnog oratorija i literarnog djelovanja, nego čine zasebnu kategoriju tekstova smještenih između privatne/familijarne i socijalno/eklezijalne sfere života. Ta spoznaja je dovela do prihvaćanja šireg kritičkog aparata kojega pruža moderna retorika i pomicanja naglaska od uspoređivanja poslanica sa retoričkim artefaktima njihova vremena prema univerzalnijoj analizi argumenata i sredstava kojima se oni nastoje jasno i uvjerljivo komunicirati.

Retoričko-kritička analiza Poslanice Galaćanima pokazuje kako je Pavao svjestan važnosti svojih argumenata, kao i potrebe da ih brižno strukturira i jasno iznese svojoj publici. Ta spoznaja, zajedno sa epistolografskom praksom vremena, isključuje mogućnost spontanog nastanka poslanice kao ploda uzburkanih emocija. Raspored argumenata i tipični izričaji pokazuju kako je svjestan utiska koje će njegove riječi ostaviti na čitatelje, te kako nastoji zaokupiti, usmjeravati i konstantno osvježavati pažnju svoje publike. Naročito se trudi pobuditi tipološki odgovor od strane Galaćana. To jest, oni u njegovim riječima moraju prepoznati nepomirljive alternative pred čijim izborom stoje.

U svojoj narativnoj autobiografiji (1,11 - 2,14) Pavao Galaćanima opisuje dramu konflikta božanskog i ljudskih autoriteta. Galaćani moraju, kao što je on morao u vlastitom životu, svoje čine uskladiti sa Božjom objavljenom voljom. U protivnom ih čekaju sukobi, strančarenja i isključivost koji karakteriziraju podilaženje ljudskim očekivanjima i autoritetima.

Nakon što je utvrdio prvenstvo Božje objave nad svakim ljudskim autoritetom i interesom, Pavao argumentira za ispravno shvaćanje Božje spasenjske volje. Začetnici spora u Galaciji naglašavali su prioritet Zakona, te kako i nežidovi jedino putem njega mogu ući u jedinstvo vjere i opravdanja. Protiv njih ističe vjeru u Krista kao jedini temelj opravdanja i za Židove i za pogane. Pavao pokazuje kako Božja obećanja budućeg blagoslova i opravdanja počinju sa Abrahamom, stoljećima prije nastanka Izraela kao religiozne i etničke cjeline. On je svjetan implikacija te tvrdnje, zato pruža

ispravno shvaćanje Zakona unutar povijesti spasenja.

U parenetskoj sekciji poslanice Pavao prikazuje antitezu između praktičnih plodova izbora duhovne slobode u Kristu ili tjelesnog robovanja Zakonu kojeg simbolizira obrezanje. Zajednice Duha kao svoje plodove očituju jedinstvo, mir, bratsko ispravljanje u blagosti i dijeljenje tjelesnih i duhovnih dobara. Suprotno tome, zajednice tijela za plod imaju razdore, strančarenja, srdžbu i moralne nedostatke svake vrste.

U vlastoručnom zaključku koristi priliku kako bi Galaćane još jednom podsjetio na autoritet kojim im govori i ohrabri ih da ostanu na putu Duha. Svoju poslanicu zaključuje pozdravom i zazivom blagoslova na istinski „Izrael Božji”, onaj koji nadilazi sve etničke, vremenske i legalističke podjele.

Iskustvo retoričko-kritičke analize Poslanice Galaćanima ukazuje na određene prednosti ovakvog pristupa, ali i na potencijalne nedostatke. Kao temeljna prednost ističe se pažnja posvećena izvornom komunikacijskom kontekstu iz kojeg je tekst proizašao i sredstvima putem kojih se njegov sadržaj želi jasno prenijeti izvornoj publici. Također, analiza retoričke situacije može pomoći u razumijevanju događaja koji su doveli do pisanja određenog teksta. Potencijalni nedostatak ovakvog pristupa je opasnost zatvaranja teksta u neki unaprijed određeni retorički model, čime se zanemaruje njegova originalnost. Drugi potencijalni nedostatak je opasnost reduciranja retoričko-kritičkog pristupa na puku analizu upotrijebljenih stilskih sredstava i zanemarivanje teološke poruke spisa i njezinih implikacija za čitatelja.

Literatura

- ADAMS, R., *The Israel of God. The Narrative Rhetoric of Paul's Letter to the Galatians*, doktorska teza na sveučilištu Emory, Atlanta, 2012.
- BARTON, J.; MUDDIMAN, J. (ur.), *The Oxford Bible Commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2001.
- BETZ, H. D., *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, u: *New Testament Studies*, 21 (1975.) III, str. 353.-379.
- CHOI, H-S., *The Rhetorical Function of Galatians 5:2-6*, u: *Torch Trinity Journal*, 11 (2008.) I, str. 104.-116.
- CLASSEN, C., *St. Paul's Epistles and Ancient Greek and Roman Rhetoric*, u: *Rhetorica*, 10 (1992.) IV, str. 319.-344.
- CORNELIUS, E., *Rhetorical Criticism and the Hermeneutics of the New Testament*, u: *In die Skriflig*, 34 (2000.) II, str. 253.-274.
- DAVIS, A., *Allegorically Speaking in Galatians 4:21-5:1*, u: *Bulletin for Biblical Research*, 14 (2004.) II, str. 161.-174.
- FAIRWEATHER, J., *The Epistle to the Galatians and Classical Rhetoric. Parts 1&2*, u: *Tyndalle Bulletin*, 45 (1994.) I, str. 1.-38.
- FAIRWEATHER, J., *The Epistle to the Galatians and Classical Rhetoric. Part 3*, u: *Tyndalle Bulletin*, 45 (1994.) II, str. 213.-243.
- HIETANEN, M., *Pauls Argumentation in Galatians. A Pragma-dialectical Analysis*, T&T Clark, London, 2007.
- KEITH, C., „*In My Own Hand*“. *Grapho-Literacy and the Apostle Paul*, u: *Biblica*, 89 (2008.) I, str. 39.-58.
- KERN, P., *Rhetoric and Galatians*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- KLAUCK, H., *Ancient Letters and the New Testament*, Baylor University Press, Waco, 2006.

- LANHAM, R., *A Handlist of Rhetorical Terms*, University of California Press, Berkley, 1991.
- MEYET, R., *Treatise on Biblical Rhetoric*, Brill, Boston, 2012.
- MITTERNACHT, D., *A Structure of Persuasion in Galatians*, u: *Acta Theologica Supplementum*, 9 (2007.) I, str. 53.-98.
- RUSSEL, W., *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 1*, u: *Bibliotheca Sacra*, 150 (1993.) III, str. 341.-358.
- RUSSEL, W., *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2*, u: *Bibliotheca Sacra*, 150 (1993.) IV, str. 416.-439.
- RUSSEL, W., *The Apostle Paul's Redemptive-Historical Argumentation in Galatians 5:13-26*, u: *Westminster Theological Journal*, 57 (1995.), str. 333.-357.
- SMITH, M., *The Role of the Pedagogue in Galatians*, u: *Bibliotheca Sacra*, 163 (2006.) III, str. 197.-214.
- TOLMIE, D. F., *A Rhetorical Analysis of The Letter to the Galatians*, doktorska teza na sveučilištu Free State, Bloemfontain, 2004.
- VANHOOZER, K. (ur.), *Dictionary for Theological Interpretation of the Bible*, Baker Publishing, Grand Rapids, 2005.
- VIDOVIĆ, M., *Pavlov govor „po ljudsku“*, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.) III, str. 505.-531.
- WALLACE, D., *Galatians 3:19-20: A Crux Interpretum For Paul's View of The Law*, u: *Westminster Theological Journal*, 52 (1990.), str. 225.-245.
- WILLITS, J., *Context Matters: Paul's Use of Leviticus 18:5 in Galatians 3:12*, u: *Tyndale Bulletin*, 54 (2003.) II, str. 105.-122.
- WORTHINGTON, I. (ur.), *A Companion to Greek Rhetoric*, Blackwell, Oxford, 2007.

Internetske stranice

CRANFORD, L., *A Rhetorical Reading of Galatians*, URL:

<http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (preuzeto 27. 02. 2014.)

KOPTAK, P., *Rhetorical Identification In Paul's Autobiographical Narrative*, URL:

<http://www.religiononline.org/showarticle.asp?title=4> (preuzeto 27. 02. 2014.)

Sadržaj

Uvod	4
1. Retoričko-kritički pristup biblijskom tekstu	6
1.1. Od antičke retorike do retoričkog kriticizma	6
1.2. Odnos retorike i epistolografije	9
1.3. Raspodjela retoričkog čina i njezina primjena na Poslanicu Galaćanima	10
2. Retoričko kritička analiza Poslanice Galaćanima	13
2.1. Epistolarni preskript (Gal 1,1-5).....	13
2.2. <i>Exordium</i> (Gal 1,6-10).....	14
2.3. Narativna sekcija poslanice (Gal 1,11 - 2,14)	16
2.3.1. Pavlov život u židovstvu i početak apostolskog djelovanja (Gal 1,13-24) ..	18
2.3.2. Jeruzalemska epizoda naracije (Gal 2,1-10).....	21
2.3.3. Antiohijska epizoda naracije (2,11-14).....	23
2.4. Demonstrativna sekcija poslanice (Gal 2,15 - 4,31).....	24
2.4.1. <i>Propositio</i> (Gal 2,15-21)	24
2.4.2. Soteriološka nemoć Zakona i narav Božjih obećanja (Gal 3,1-18).....	25
2.4.3. Temporalna i etnička funkcija Zakona u povijesti spasenja (Gal 3,19 - 4,11)	31
2.4.4. Emotivna digresija (Gal 4,12-20)	34
2.4.5. Alegorija Sara/Hagara (Gal 4,21-31)	36
2.5. Parenetska sekcija poslanice (Gal 5,1 - 6,10).....	39
2.5.1. Nagovor protiv obrezanja (Gal 5,1-12).....	40
2.5.2. Nagovor na život po Duhu (Gal 5,13-24)	44
2.5.3. Neke praktične implikacije života po Duhu (Gal 6,1-10)	47
2.6. Pavlov vlastoručni zaključak (Gal 6,11-18).....	48
Zaključak	51
Literatura.....	53